Aksioma paralelnosti

Još od doba starih grka pa sve do 19 vijeka postavljalo se pitanje koliko je pravih koje sadrže tačku A a ne sijeku pravu a $(A \notin a)$. Tek je u 19 vijeku postalo jasno da se ovaj problem ne može riješiti na osnovu do tada poznatih aksioma i njihovih posljedica. Problem je riješen tako što je uvedena nova aksioma - aksioma paralelnosti. To je aksioma koja čini V grupu aksioma.

V_E Za svaku pravu a i za svaku tačku A koja ne pripada pravoj a postoji jedna i samo jedna prava b koja sadrži tačku A a ne siječe pravu a.

Neka su a i b komplanarne prave. Kažemo da je prava a <u>paralelna</u> sa pravom b i to zapisujemo ovako $a \parallel b$ ako je $a \cap b = \emptyset$ ili je $a \equiv b$.

Diedar

Diedar je skup od dvije poluravni čija je ivica zajednička prava. Ta prava se zove ivica diedra a poluravni su strane diedra.

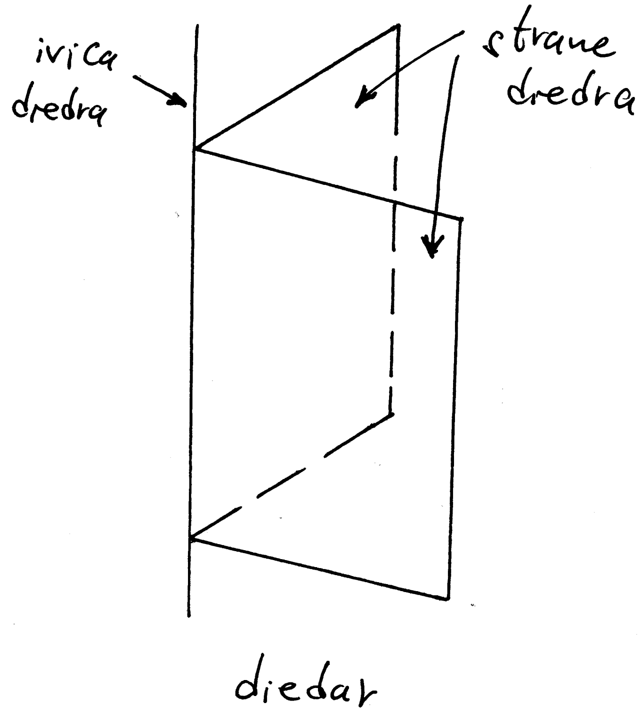

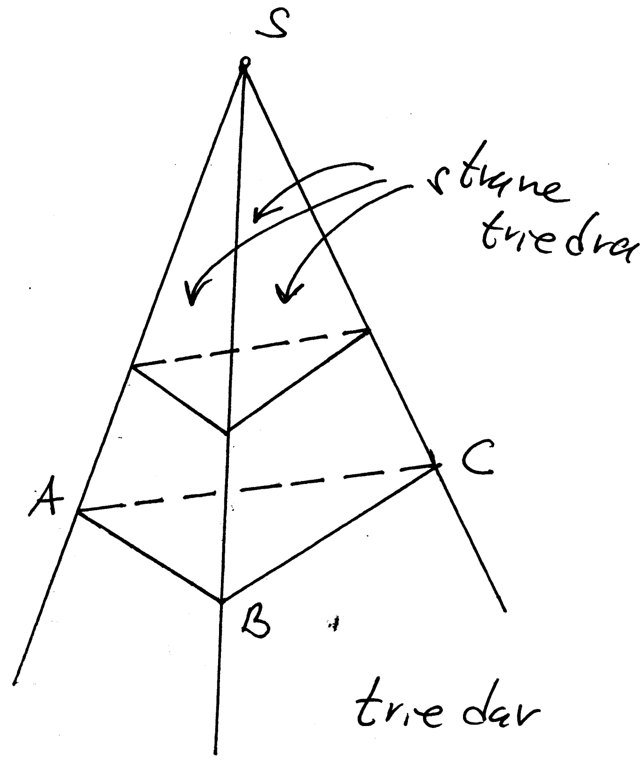

Triedar (trostrani poliedarski ugao)

Triedar je geom. tijelo napravljeno od tri poluprave koje imaju početak u istoj tački i ne leže u jednoj ravni. Uglovi koje obrazuju po dvije od ovih polupravih nazivaju se ivični uglovi ili strane triedra

Tetraedar – trostrana piramida

Poliedar

Opisna definicija: Poliedar je geometrisko tijelo trodimenzionalnog Euklidskog prostora ograničeno površima ravnih mnogouglova.

Date su tri komplanarne prave a, b, c. Ako je $a \parallel b$ i $b \parallel c$ tada je $a \parallel c$. Dokazati

Rj.:

Ako prava a nije paralelna sa pravom c, kako su a i c u istoj ravni to postoji tačka A takva da

$$\{A\} = a \cap c$$

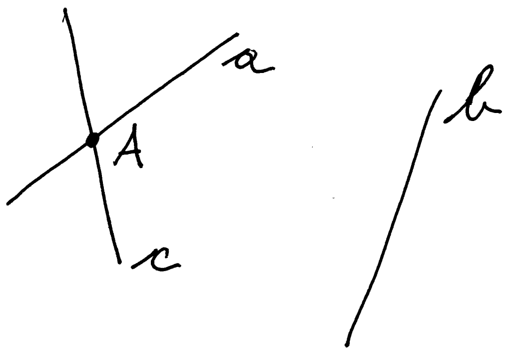

Sada tačka A sadrži dvije različite prave koje su paralelne sa pravom b #kontradikcija (sa aksiomom paralelnosti)

Prema tome mora biti $a \parallel c$.

(#) Neka su a, b i c tri prave prostora od kojih su svake dvije komplanarne. Tada: Ako se dvije od njih sijeku i treća sadrži tu presječnu tačku, a ako su dvije od njih paralelne i treća je paralelna sa svakom od ovih pravih. Dokazati.

Rj.

Kako su svake dvije prave komplanarne neka je

$$a, b \subseteq \alpha$$
$$a, c \subseteq \beta$$
$$b, c \subseteq \gamma$$

Primjetimo da odavde odmah slijedi da

$$\alpha \cap \beta = a, \quad \alpha \cap \gamma = b, \quad \beta \cap \gamma = c$$

1° Pretpostavimo da se prave a i b sijeku u tački A tj. $a \cap b = \{A\}$. Tada

$$\left.\begin{array}{l} A \in a \text{ i } a \subseteq \beta \Rightarrow A \in \beta \\ A \in b \text{ i } b \subseteq \gamma \Rightarrow A \in \gamma \end{array}\right\} \Rightarrow A \in \beta \cap \gamma = c$$

$A \in c$. Slično bi pokazali i za $a \cap c = \{A\}$ ili za $b \cap c = \{A\}$.

2° $a \parallel b \Rightarrow$ ako bi $a \cap c = \{A\}$, prema prvom dijelu zadatka bi imali $A \in b$ tj. $a \cap b = \{A\}$

Prema tome $a \parallel c$.

#kontradikcija (sa $a \parallel b$)

(#) Neka su a, b i c tri prave u prostoru. Ako je $a \parallel b$ i $b \parallel c$ tada je $a \parallel c$. Dokazati.

Rj.

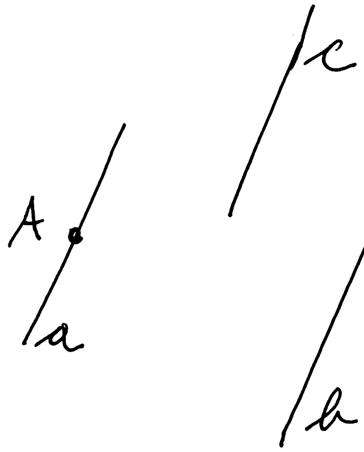

Uzmimo na pravoj A tačku A, i neka su β i γ dvije ravni takve da

$$A \in \beta \text{ i } b \subseteq \beta$$

$$\text{i } A \in \gamma \text{ i } c \subseteq \gamma.$$

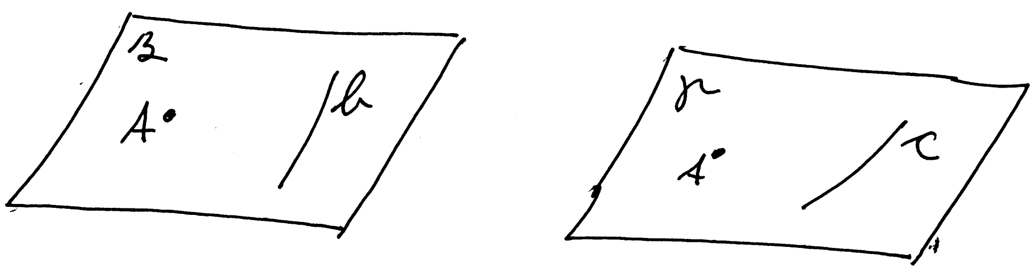

Kako je $A \in \beta \wedge \gamma$ ($A \in \beta$ i $A \in \gamma$) to $\exists a'$ t.d.

$$a' = \beta \wedge \gamma$$

Sada su: a' i b komplanarne (jer pripadaju ravni β)
a' i c komplanarne (jer pripadaju ravni γ)
b i c komplanarne (jer su paralelne)

Dakle imamo tri prave u prostoru a', b, c od kojih su svake dvije komplanarne i $b \parallel c$. Na osnovu prethodnog zadatka $a' \parallel b$ i $a' \parallel c$.

Ako bi a i a' bile dvije različite prave tada bi tačka A sadržavala dvije prave a i a' od koje su obe paralelne su pravom b # kontradikcija (sa aksiomom paralelnosti)

$\Rightarrow a \parallel c$ q.e.d.

Prava a je <u>paralelna</u> sa ravni α ako je ona paralelna sa svojom normalnom projekcijom na tu ravan. To zapisujemo ovako $a \parallel \alpha$.

Ako jedna od dvije paralelne prave siječe ravan siječe je i druga. Dokazati.

Rj: Neka je $a \parallel b$ i pretpostavimo da prava a siječe ravan β u tački A.

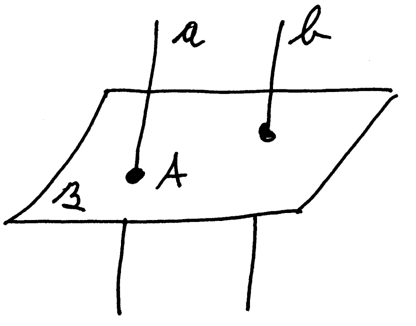

$a \parallel b$, β : $\beta \cap a = \{A\}$

Trebamo dokazati da i prava b siječe ravan β.

Pretpostavimo SUPROTNO, tj. predpostavimo da b ne siječe β. Kako su a i b paralelne one određuju neku ravan α

$a \parallel b$ $\quad \alpha$

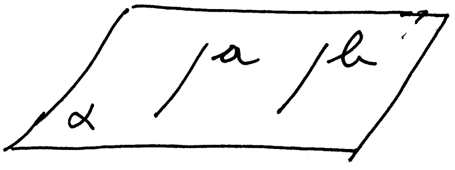

$A \in \alpha$ i $A \in \beta \Rightarrow \exists!\, p = \alpha \cap \beta$

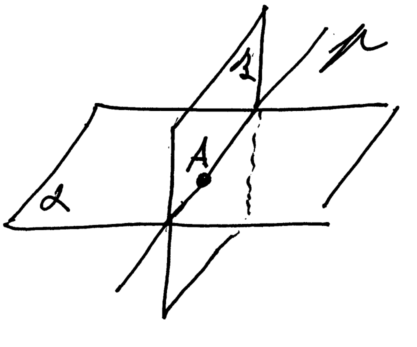

Kako b ne siječe β to $b \cap p = \emptyset$.

Sada u ravni α postoje dvije prave a i p od kojih svaka sadrži tačku A a ne siječe pravu b

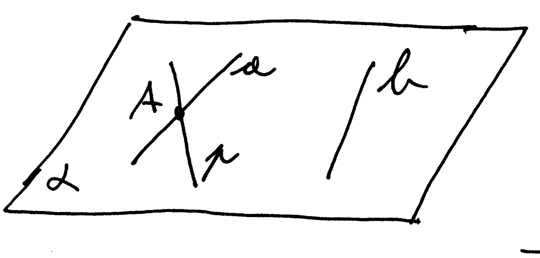

#kontradikcija (sa aksiomom paralelnosti)

$\Rightarrow b$ siječe ravan β

Prava a je normalna (okomita) na ravan α ako ona siječe ravan u nekoj tački A i ako je okomita (normalna) na svaku pravu iz ravni α koja sadrži tačku A. To zapisujemo ovako $a \perp \alpha$.

#̌ Ako je jedna od dvije paralelne prave normalna na ravan normalna je i druga. Dokazati.

SPISAK AKSIOMA

Euklidska geometrija

I Aksiome incidencije (pripadanja)

I_1 Za svake dve tačke A i B postoji prava a koja je incidentna i sa tačkom A i sa tačkom B.

I_2 Za svake dve tačke A i B postoji najviše jedna prava koja je incidentna sa svakom od tačaka A i B.

I_3 Za svaku pravu postoje bar dve tačke koje su sa njom incidentne. Postoje bar tri tačke koje nisu incidentne sa istom pravom.

I_4 Za svake tri tačke A, B, C koje nisu incidentne sa istom pravom, postoji ravan koja je incidentna sa svakom od tačaka A, B, C.

Svakoj ravni je incidentna bar jedna tačka.

I_5 Za svake tri tačke A, B, C koje nisu incidentne sa istom pravom, postoji najviše jedna ravan koja je incidentna sa svakom od tih tačaka.

I_6 Ako su dve tačke prave a incidentne sa ravni α, tada je svaka tačka prave a incidentna sa ravni α.

I_7 Ako postoji jedna tačka koja je incidentna i sa ravni α i sa ravni β, tada postoji bar još jedna tačka koja je incidentna i sa ravni α i sa ravni β.

I_8 Postoje bar četiri tačke koje nisu incidentne sa istom ravni.

II Aksiome poretka

II_1 Ako je $(A - B - C)$, tada su A, B i C tri različite tačke jedne iste prave i takođe je $(C - B - A)$.

II_2 Za svake dve tačke A i B postoji tačka C, takva da je $(A - B - C)$.

II_3 Ako su A, B i C tri tačke jedne prave, tada važi najviše jedna od relacija: $(A - B - C)$, $(B - C - A)$, $(C - A - B)$.

II_4 (**Pašova aksioma**) Neka su A, B, C tri nekolinearne tačke i neka je p prava koja je incidentna sa ravni ABC i nije incidentna ni sa jednom od tačaka A, B, C. Ako važi relacija $(A - p - B)$, tada važi bar jedna od relacija $(B - p - C)$ i $(C - p - A)$.

III Aksiome podudarnosti

III_1 Za svaku polupravu a' sa početnom tačkom A' i svaku duž AB, postoji tačka $B' \in a'$, takva da je duž AB podudarna sa duži $A'B'$, $[AB] \cong [A'B']$.

III_2 Ako je $[A'B'] \cong [AB]$ i $[A''B''] \cong [AB]$, tada je $[A'B'] \cong [A''B'']$.

III_3 Ako je $(A-B-C)$ i $(A'-B'-C')$ i ako je $[AB] \cong [A'B']$ i $[BC] \cong [B'C']$, tada je $[AC] \cong [A'C']$.

III_4 Za svaku poluravan α' sa ivicom p', za svaku polupravu $a' \subset p'$ sa početnom tačkom O', za svaki ugao ab, postoji jedna i samo jedna poluprava $b' \subset a'$ sa početnom tačkom O', takva da je ugao ab podudaran sa uglom $a'b'$, $\angle ab \cong \angle a'b'$.

Svaki ugao je podudaran samom sebi.

III_5 Ako za trouglove ABC i $A'B'C'$ važi da je $[AB] \cong [A'B']$, $[AC] \cong [A'C']$, $\angle BAC \cong \angle B'A'C'$, tada je i $\angle CBA \cong \angle C'B'A'$.

IV Aksiome neprekidnosti

IV_1 (**Arhimedova aksioma**) Neka su AB i CD proizvoljne duži. Neka su tačke $A_1, A_2, A_3, \ldots$ incidentne sa polupravom AB, tako da je

$$(A - A_1 - A_2), (A_1 - A_2 - A_3), (A_2 A_3 A_4), \ldots,$$

$$[AA_1] \cong [A_1A_2] \cong [A_2A_3] \cong \ldots \cong [CD].$$

Tada postoji ceo pozitivan broj n, takav da je $(A_1 - B - A_n)$.

IV_2 (Kantorova aksioma) Neka je dat beskonačan niz duži, takvih da je svaka duž sadržana u prethodnoj i ne postoji duž sadržana u svim dužima niza. Tada postoji tačka koja je sadržana u svim dužima toga niza.

V Aksioma paralelnosti

V_E Za svaku pravu a i svaku tačku A koja nije incidentna sa pravom a, postoji u ravni aA jedna i samo jedna prava koja je incidentna sa tačkom A i ne seče pravu a.

Hiperbolična geometrija (Geometrija Lobačevskog)

U hiperboličnoj geometriji su aksiome incidencije, poretka, podudarnosti i neprekidnosti iste kao u Euklidskoj geometriji. Razlika je jedino u aksiomi paralelnosti.

V_L (Aksioma Lobačevskog) Za svaku pravu a i svaku tačku A koja nije incidentna sa pravom a, postoje u ravni aA bar dve prave koje su incidentne sa tačkom A i ne seku pravu a.

Elementarni zadaci iz euklidskog prostora

(#) Pravougli trougao ΔABC, sa pravim uglom kod tjemena C, naslanja se katetom BC na ravan α i nagnut je prema ravni pod uglom od $\frac{\pi}{4}$. Odrediti odstojanje tjemena A od ravni α, ako je $BC = 2\,cm$ i $AB : AC = 3 : 1$.

Rj.

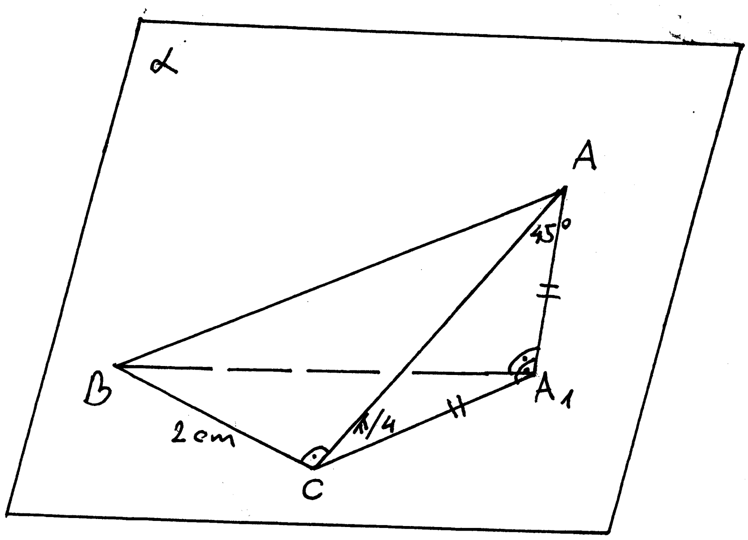

Ako sa A_1 označimo ortogonalnu projekciju tačke A na ravan α, u zadatku se traži da odredimo dužinu AA_1.

ΔAA_1C pravougli i $\sphericalangle ACA_1 = 45^\circ \Rightarrow \sphericalangle CAA_1 = 45^\circ$

$\Rightarrow AA_1 \cong A_1C \Rightarrow AC^2 = AA_1^2 + A_1C^2 = 2\,AA_1^2$

$AC = \sqrt{2}\,AA_1 \Rightarrow AA_1 = \frac{\sqrt{2}}{2} AC$ ...(1)

$\frac{AB}{AC} = \frac{3}{1} \Rightarrow AB = 3AC$

ΔABC pravougli $\Rightarrow BC^2 = AB^2 - AC^2 = 9AC^2 - AC^2$

$BC^2 = 8AC^2$

$BC = 2 \Rightarrow BC^2 = 4$

$\Rightarrow 8AC^2 = 4 \Rightarrow AC^2 = \frac{1}{2} \Rightarrow AC = \frac{\sqrt{2}}{2} \xRightarrow{(1)} AA_1 = \frac{1}{2}$

(#) Nastavak prethodnog zadatka.

Odrediti ugao φ između hipotenuze i ravni α.

Rj.

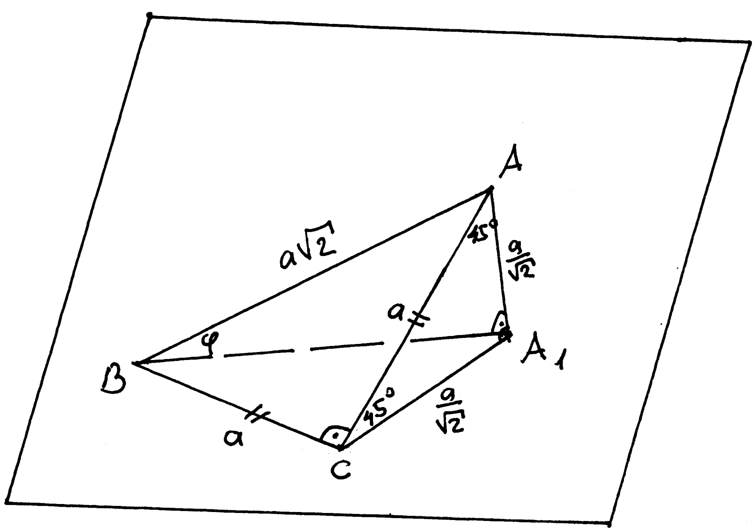

ΔABC jkk pravougli

$$AB^2 = a^2 + a^2$$

$$AB = a\sqrt{2}$$

Kako glasi definicija sinus ugla pravouglog trougla?

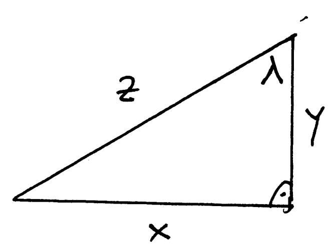

$$\sin\lambda = \frac{x}{z}$$

$$\cos\lambda = \frac{Y}{z}$$

Prema tome $\sin\varphi = \dfrac{AA_1}{AB} = \dfrac{\frac{a}{\sqrt{2}}}{a\sqrt{2}} = \dfrac{1}{2}$

$$\sin\varphi = \frac{1}{2} \Rightarrow \varphi = 30^\circ$$

(#) Jedna od kateta jednakokrakog pravouglog trougla ΔABC (AC i BC su katete, AB hipotenuza) nalazi se u ravni α, a druga je nagnuta prema ravni pod uglom od $45°$. Ako je A_1 ortogonalna projekcija tačke A na ravan α, a stranica BC ima dužinu a, izračunati dužine stranica trougla ΔACA_1.

Rj.

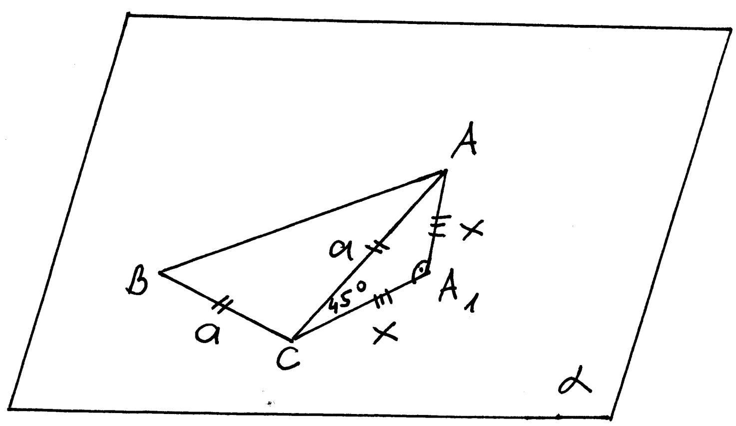

ΔABC jkk $\overset{BC=a}{\Rightarrow}$

$\Rightarrow AC=a$.

A_1 ortogonalna projekcija

$\Rightarrow AA_1 \perp CA_1$

Zbir uglova u ΔAA_1C je $180°$ $\Rightarrow \sphericalangle CAA_1 = 45°$.

ΔAA_1C jkk pravougli pa prema Pitagorinoj teoremi

$$a^2 = x^2 + x^2$$

$$2x^2 = a^2$$

$$x^2 = \frac{a^2}{2} \Rightarrow x = \frac{a}{\sqrt{2}}$$

Dužine stranica ΔACA_1 su $AC=a$, $CA_1 = \frac{a}{\sqrt{2}}$, $AA_1 = \frac{a}{\sqrt{2}}$.

Teorema o tri normale

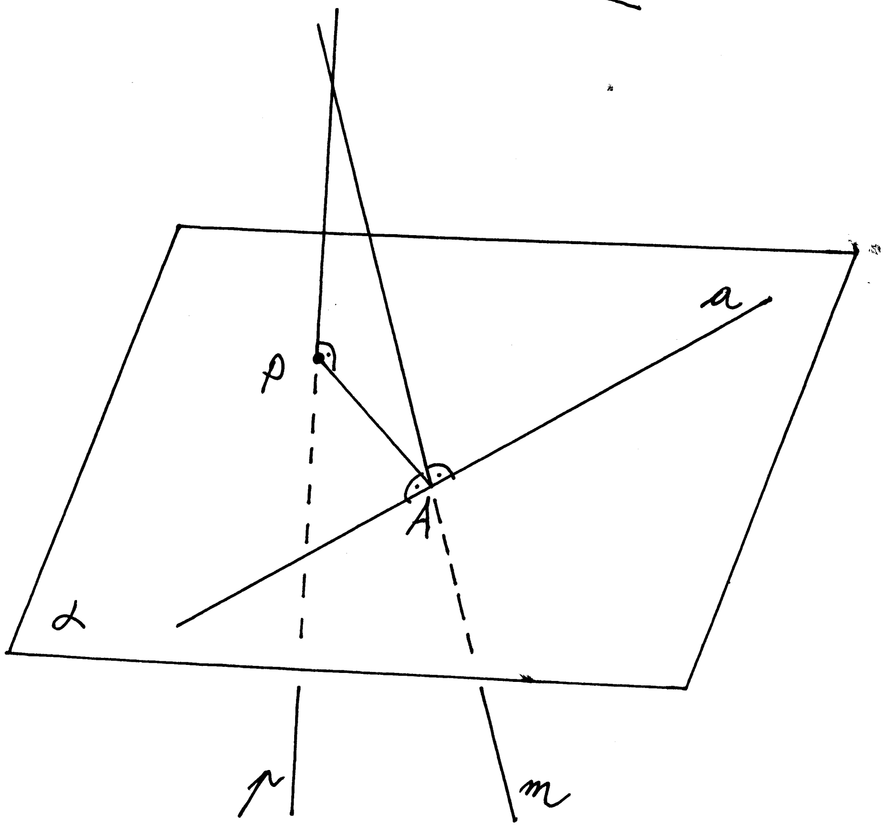

Neka je P tačka u ravni t.d. $P \notin a$.

Neka je data ravan α i prava a u toj ravni. Ako je prava p normalna na ravan α u tački P (vidi sliku) i ako je A podnožje normale iz tačke P na pravu a, tada je svaka prava m, koja sadrži tačku A i siječe pravu p, normalna na pravoj a (važi i obrnuta teorema).

(#) Duž AB je nagnuta prema ravni π pod uglom od $45°$. Druga duž, duž AC, leži u ravni π i sa projekcijom duži AB određuje ugao od $45°$. Izračunati ugao $\measuredangle BAC$.

Rj.

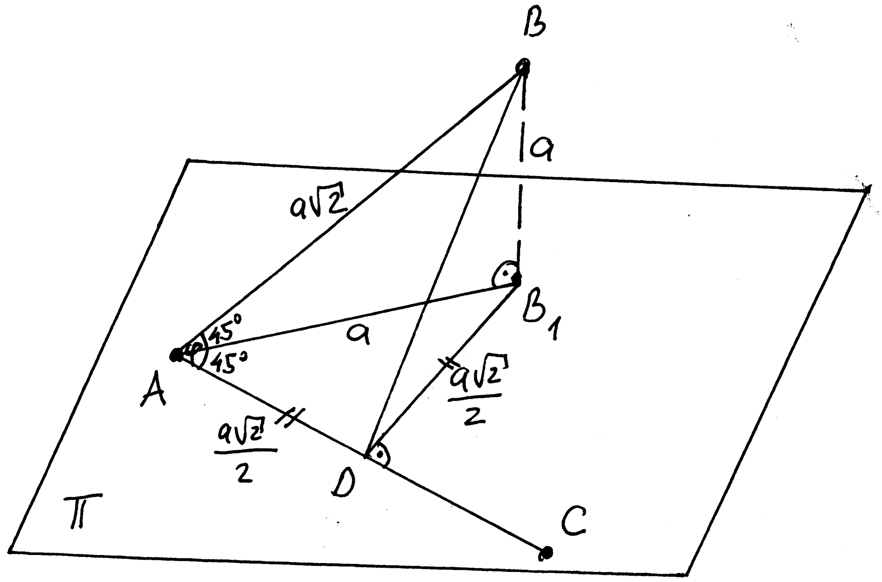

Neka je AB_1 projekcija duži AB na ravan π. Primjetimo da je ΔABB_1 pravougli (ZAŠTO?), a kako je $\measuredangle BAB_1 = 45°$

$\Rightarrow \measuredangle ABB_1 = 45° \Rightarrow \Delta ABB_1$ jkk pravougli.

Pa ako stranicu AB_1 označimo sa a imamo da $BB_1 = a$

$\Rightarrow AB^2 = a^2 + a^2 = 2a^2 \Rightarrow AB = a\sqrt{2}$.

Sad odredimo tačku D na pravoj AC, tako da je $B_1D \perp AC$. Primjetimo da je trougao ΔADB_1 jkk pravougli (ZAŠTO?)

$\Rightarrow AD = DB_1 = \frac{a\sqrt{2}}{2}$ (ZAŠTO?).

Sad ako posmatramo prave $p(A,C)$, $p(B_1,D)$, $p(B,B_1)$

Prema teoremi o tri normale slijedi da je $BD \perp AC$.

ΔABD pravougli $\Rightarrow \cos\varphi = \frac{\frac{a\sqrt{2}}{2}}{a\sqrt{2}} = \frac{1}{2} \Rightarrow \varphi = 60°$.

U pravilnu četverostranu piramidu upisana je kocka, čija jedna strana leži u osnovi piramide, a ivice njoj naspramne strane pripadaju bočnim stranama piramide (vidi sliku). Pokazati da je $\frac{PQ}{PV} = \frac{SQ}{SR}$.

Rj.

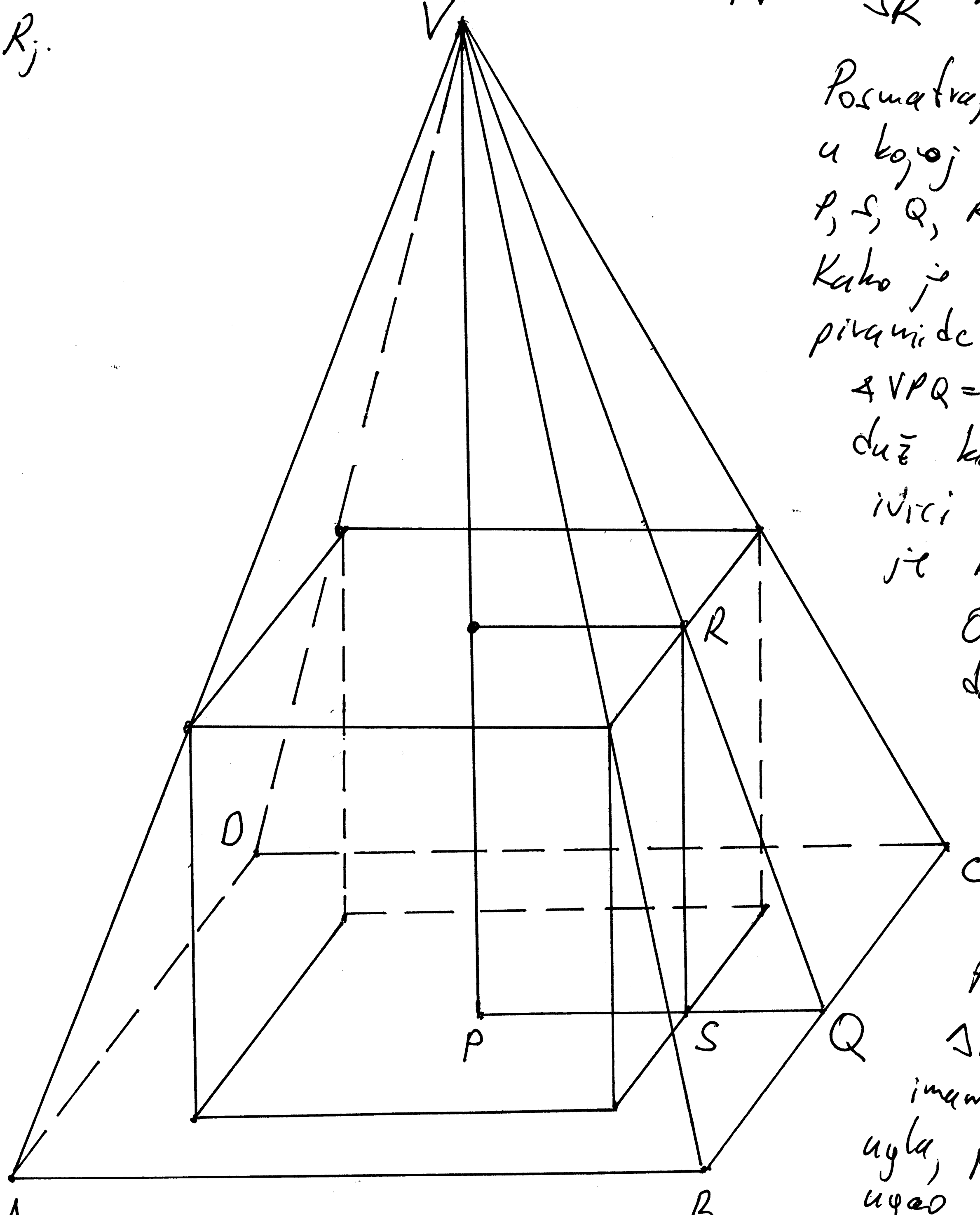

Posmatrajmo ravan u kojoj su tačke P, S, Q, R, V.
Kako je PV visina piramide to je $\measuredangle VPQ = 90^\circ$. SR je duž koja pripada ivici kocke pa je $RS \perp PQ$.
Odavde vidimo da je

$$p(P,V) \parallel p(R,S)$$
$$\Downarrow$$
$$\measuredangle QRS \cong \measuredangle QVP = \lambda$$

Primjetimo da u ΔPQV i ΔSQR imamo dva podudarna ugla, pa je i treći ugao podudaran.

$$\left.\begin{array}{l} \measuredangle VPQ \cong \measuredangle RSQ = 90^\circ \\ \measuredangle QVP \cong \measuredangle QRS = \lambda \\ \measuredangle PQV \cong \measuredangle SQR \end{array}\right\} \xRightarrow{\text{slič. UUU}} \Delta PQV \sim \Delta SQR$$

$$\Downarrow$$

$$\frac{PQ}{SQ} = \frac{PV}{SR} \Rightarrow \frac{PQ}{PV} = \frac{SQ}{SR} \text{ q.e.d.}$$

Razni zadaci

(#) Data je prava l i tri tačke $P, Q, R \in l$ takve da je $P-Q-R$. Dokazati da ne postoji tačka $O \notin l$ takva da su trouglovi ΔPQO i ΔOQR jkk, redom sa osnovicama PQ i QR.

jednakokraki

Rj.

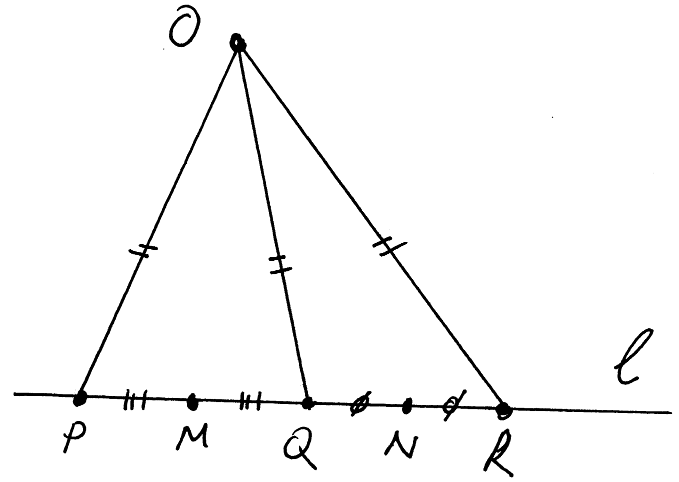

Drugim riječima trebamo dokazati da ne postoji tačka O takva da $O \notin l$ i $OP \cong OQ \cong OR$.

Pretpostavimo suprotno, tj. pretpostavimo da takva tačka postoji. Neka su M i N sredine duži PQ i QR redom.

Tada imamo $\measuredangle PMO \cong \measuredangle QMO$ i $\measuredangle QNO \cong \measuredangle RNO$ (ZAŠTO?)

pa je $OM \perp PQ$ i $ON \perp QR$

#kontradikcija
(sa teoremom o jedinstvenosti normale iz date tačke na datu pravu)

Pretpostavka suprotna tvrdnji nas vodi u kontradikciju pa nije tačna. Data tačka O ne postoji.

(#) Skup pravih ima osobinu da se svake dvije prave iz tog skupa sijeku. Ako sve prave iz tog skupa ne prolaze kroz istu tačku dokazati da sve one pripadaju istoj ravni.

Rj. Pretpostavimo da postoje tri prave a, b i c koje zadovoljavaju uslove zadatka, a ne prolaze kroz istu tačku

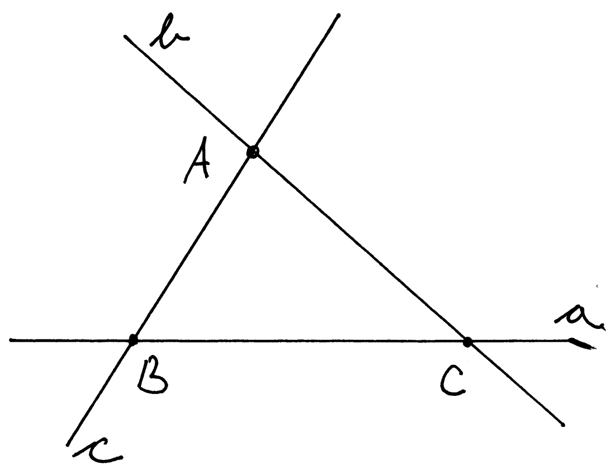

Neka je
$b \cap c = \{A\}$
$a \cap c = \{B\}$
$a \cap b = \{C\}$

Tačke A, B i C su nekolinearne (ZAŠTO?) i određuju ravan α.

Sad primjetimo da

$B, C \in \alpha, \quad p(B,C) \equiv a \quad \Rightarrow \quad a \subseteq \alpha$

$A, C \in \alpha, \quad p(A,C) \equiv b \quad \Rightarrow \quad b \subseteq \alpha$

$A, B \in \alpha, \quad p(A,B) \equiv c \quad \Rightarrow \quad c \subseteq \alpha$

Neka je m proizvoljna prava iz navedenog skupa. Kako prava m siječe pravu a i pravu b i pravu c, koje nemaju zajedničku tačku ($a \cap b \cap c = \emptyset$), onda sa ravni α ima bar dvije zajedničke tačke, odakle slijedi $m \subseteq \alpha$. Prema tome, sve prave pripadaju ravni α.

Prava a siječe ravan α u tački O i pri tome obrazuje podudarne uglove sa tri prave koje prolaze kroz tačku O i leže u ravni α. Dokazati da je prava a normalna na ravan α.

Rj.

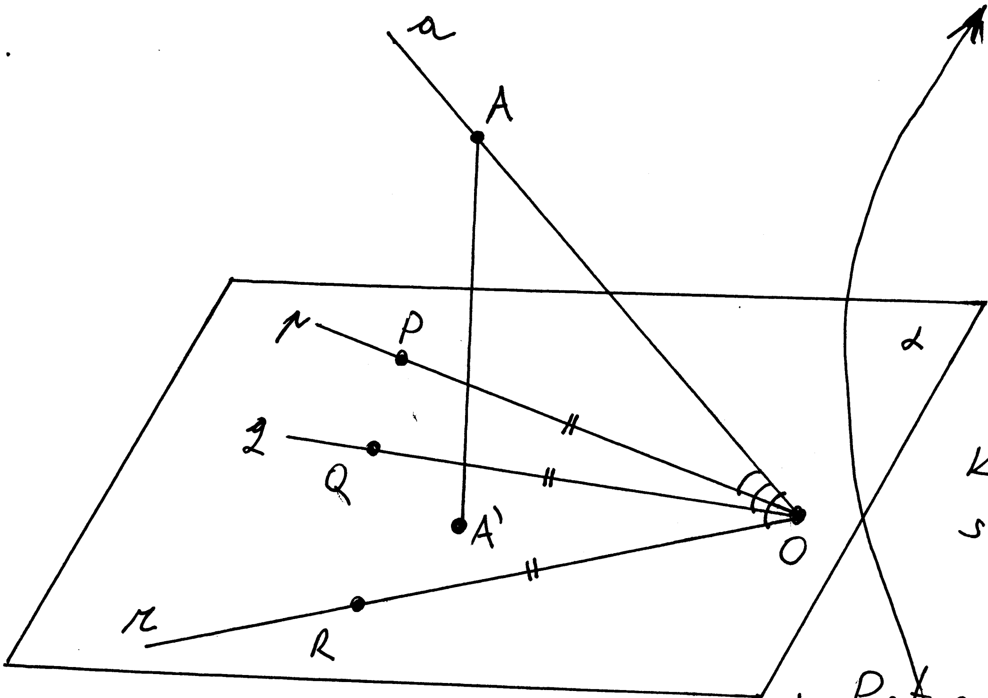

Neka su p, q i r tri prave u ravni α koje prolaze kroz tačku O i pri tome je $\sphericalangle ap = \sphericalangle aq = \sphericalangle ar$. Neka su P, Q i R redom tačke na pravima p, q i r za koje vrijedi $PO \cong QO \cong RO$. Primjetimo da tačke P, Q i R pripadaju krugu sa centrom u tački O poluprečnika PO. Neka je A proizvoljna tačka na pravoj a i neka je A' njena ortogonalna projekcija na ravan α. Ako prava a nije normalna na ravan α tada $O \neq A'$. Ako posmatramo trouglove ΔAPO, ΔAQO, ΔAQR iz podudarnosti SUS imamo $\Delta APO \cong \Delta AQO \cong ARO$ iz čega slijedi $AP \cong AQ \cong AR$. Dalje, kako je $p(A,A') \perp \alpha$, iz pravouglih trouglova $\Delta AA'P$, $\Delta AA'Q$, $\Delta AA'R$ slijedi $A'P \cong A'Q \cong A'R$.

nastavak: Sad kako je $A'P \cong A'Q$ to $A' \in$ simetrali stranice PQ, iz $A'R \cong A'Q \Rightarrow A' \in$ simetrali QR i iz $A'P \cong A'R \Rightarrow A' \in$ simetrali PR. Kako se simetrale ΔPQR sijeku u istoj tački to $O \equiv A'$ #kontradikcija.

Pretpostavka suprotna tvrdnji nas vodi u kontradikciju pa nije tačna. Prema tome $a \perp \alpha$.

Prava a je normalna na ravan α i siječe je u tački N. Neka je b proizvoljna prava ravni α incidentna sa tačkom N. Ako je M $(M \neq N)$ tačka prave b, i c prava ravni α koja sadrži tačku M i normalna je na pravu b, tada je prava c normalna na pravu $p(M,A)$, gdje je A proizvoljna tačka prave a. Dokazati.

Napomena: Ova tvrdnja je poznata pod imenom Teorema o tri normale.

Rj.

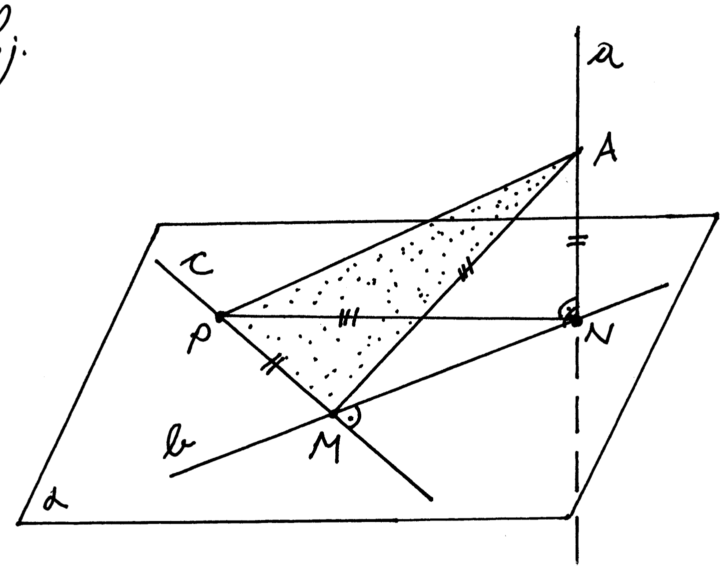

$a \perp \alpha$, $a \cap \alpha = \{N\}$
b proizv. prava, $N \in b$
$c \perp b$, $M \in b$, $M \in c$
A proizv. tačka $\in a$

$\Rightarrow p(M,A) \perp c$.

Rješenje 1

Izaberimo tačku P na pravoj c takvu da $MP \cong AN$, i posmatrajmo trouglove $\triangle MNA$ i $\triangle NMP$. Imamo

$$\left.\begin{array}{l} AN \cong PM \\ \measuredangle ANM \cong \measuredangle NMP = 90^\circ \\ MN \cong MN \end{array}\right\} \xrightarrow{\text{podud. SUS}} \triangle MNA \cong \triangle NMP$$

$$\Downarrow$$

$$NP \cong MA$$

Sad posmatrajmo trouglove $\triangle AMP$ i $\triangle ANP$. Imamo

$$\left.\begin{array}{l} PM \cong AN \\ MA \cong PN \\ AP \cong AP \end{array}\right\} \xRightarrow{\text{pod SSS}} \triangle AMP \cong \triangle PNA$$

$$\Downarrow$$

$$\sphericalangle PMA \cong \sphericalangle PNA.$$

Kako je $\sphericalangle ANP$ = prav ugao (ZAŠTO?) to je

$\sphericalangle AMP$ = prav ugao

q.e.d.

<u>Rešenje 2</u>

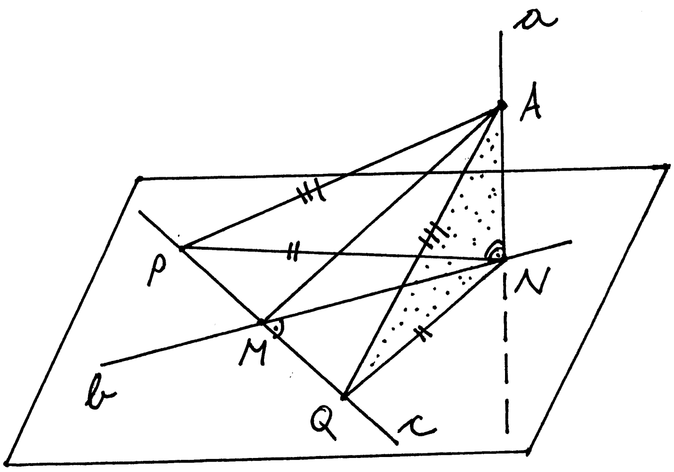

Izaberimo tačke P i Q na pravoj c, tako da je M sredina duži PQ. Posmatrajmo trouglove $\triangle MNP$ i $\triangle MNQ$.

$$\left.\begin{array}{l} PM \cong QM \\ \sphericalangle NMP \cong \sphericalangle NMQ = 90^\circ \\ MN \cong MN \end{array}\right\} \xRightarrow{\text{SUS}} \triangle MNP \cong \triangle MNQ$$

$$\Downarrow$$

$$PN \cong NQ$$

Sad posmatrajmo trouglove $\triangle PNA$ i $\triangle QNA$. Imamo

$$\left.\begin{array}{l} PN \cong QN \\ \sphericalangle PNA \cong \sphericalangle QNA = 90^\circ \\ AN \cong AN \end{array}\right\} \xRightarrow{\text{podud. SUS}} \triangle PNA \cong \triangle QNA$$

$$\Downarrow$$

$$PA \cong QA$$

Na kraju posmatrajmo trouglove $\triangle AMP$ i $\triangle AMQ$

$$\left.\begin{array}{l} PM \cong QM \\ PA \cong QA \\ AM \cong AM \end{array}\right\} \xRightarrow{\text{podud. SSS}} \triangle PMA \cong \triangle QMA$$

$$\Downarrow$$

$$\sphericalangle PMA \cong \sphericalangle AMQ.$$

Kako su ovo dva naporedna ugla to je $p(A,M) \perp c$ q.e.d.

(#) Neka je l prava koja nije normalna na ravan α i siječe je u tački L. Od svih pravih ravni α koje prolaze kroz tačku L, najmanji ugao sa pravom l obrazuje njena ortogonalna projekcija na ravan α. Dokazati.

Rj.

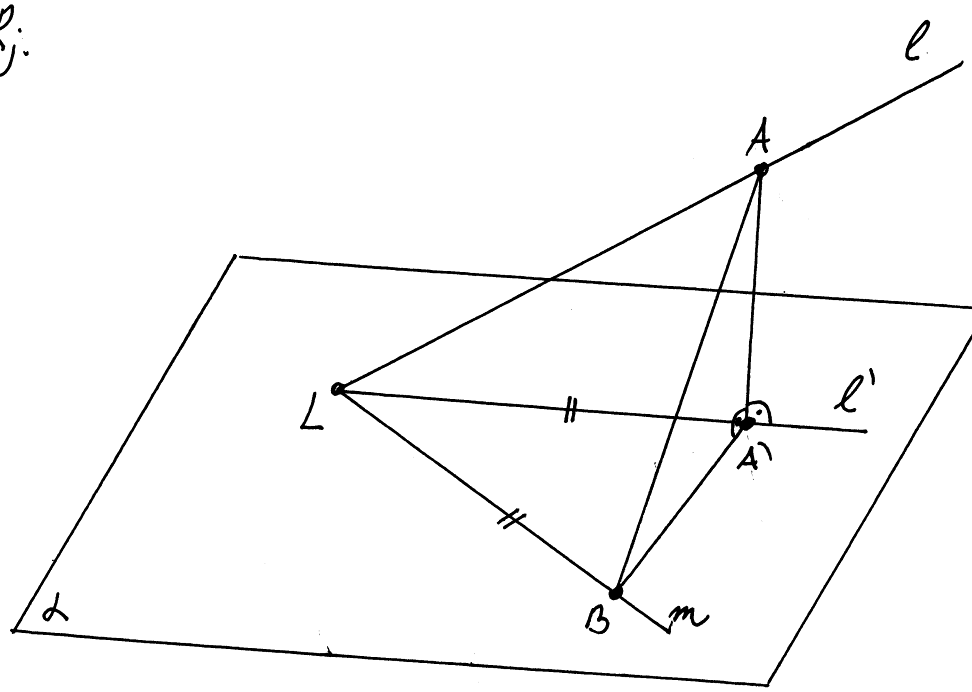

tada je $l' = p(L, A')$ normalna projekcija poluprave l na ravan α

Neka je A proizvoljna tačka poluprave l, i neka je A' njena ortogonalna projekcija na ravan α (ZAŠTO? – A, L, A' su nekolinearne tačke, one određuju neku ravan β, $l' \subseteq \alpha \cap \beta$). Neka je dalje m, $m \neq l'$ proizvoljna poluprava ravni α, čiji je početak tačka L. Trebamo dokazati da je $\measuredangle ALm > \measuredangle ALl'$.

Obilježimo sa B tačku poluprave m takvu da je $LB \cong LA'$.

Kako je $p(A, A') \perp \alpha$ to je $\measuredangle AA'B = 90°$ pa je $AB > AA'$.

Sada se prisjetimo sljedeće teoreme iz EG1:

Teo. Ako za trouglove $\triangle ABC$ i $\triangle A_1B_1C_1$ važi $AB \cong A_1B_1$ i $AC \cong A_1C_1$ tada $BC > B_1C_1$ akko $\measuredangle BAC > \measuredangle B_1A_1C_1$.

Sad ako posmatramo trouglove $\triangle ALA'$ i $\triangle ALB$ kako je $AL \cong AL$, $LA' \cong LB$ i $AB > AA'$ prema navedenoj teoremi $\measuredangle ALB > \measuredangle ALA'$ q.e.d.

Euklidski prostor

-zadaci posuđeni iz knjige:
Problemi iz geometrije (metodička zbirka zadataka);
Ratko Tošić, Vojislav Petrović;
Prirodno-matematički fakultet u Novom Sadu-

Ugao između mimoilaznih pravih a i b definiše se kao ugao između pravih a' i b' koje se seku i pri tome je $a' \parallel a$ i $b' \parallel b$. Dokazati da ugao između mimoilaznih pravih a i b ne zavisi od izbora pravih a' i b', tj. da su svi tako dobijeni uglovi međusobno podudarni.

Prava je normalna na ravan ako i samo ako je normalna na dve prave te ravni koje se seku. Dokazati.

Uputa:

Iskoristiti definiciju normalnosti prave i ravni i prethodni zadatak.

#3. Data je prava a i na njoj tačka M. Dokazati da sve prave koje su incidentne sa tačkom M i normalne na pravu a, pripadaju istoj ravni.

Uputa:

Neka su prave m i n normalne na pravu a u tački M. Dokazati da sve normale povučene na pravu a u tački M, pripadaju ravni mn.

Tri prave m, n i p seku ravan α u tački A. Ako su uglovi koje prave m, n i p obrazuju sa ravni α međusobno podudarni, tada te prave ne mogu biti komplanarne. Dokazati.

Rj.

Neka je l prava normalna na ravan α u tački S. Obeležimo sa M, N i P tačke polupravih m, n i p, redom, takve da je $|SM| = |SN| = |SP|$, a sa M', N' i P' njihove ortogonalne projekcije na pravu l. Iz podudarnosti trouglova SMM', SNN' i SPP' sledi $|SM'| = |SN'| = |SP'|$, odnosno $M' \equiv N' \equiv P' \equiv L$. Kako tačke M, N, P i L pripadaju jednoj ravni koja je normalna na pravu l (preth. zad.), one pripadaju kružnici sa centrom u tački L.

Pretpostavimo sada da su prave m, n i p komplanarne. Tada je

$$r(m, n, p) \cap r(M, N, P, L) = p(M, N, P),$$

što je u kontradikciji sa činjenicom da tačke M, N i P pripadaju jednoj kružnici.

\# Normalna projekcija oštrog (tupog) ugla na ravan koja je paralelna jednom njegovom kraku je oštar (tup) ugao. Dokazati.

Uputa:

Utvrditi najpre šta je ortogonalna projekcija pravog ugla na ravan koja je paralelna sa jednim njegovim krakom.

\# Rastojanje između mimoilaznih pravih a i b definiše se kao dužina duži AB, gde su A i B redom tačke preseka pravih a i b sa njihovom zajedničkom normalom. Ako je X proizvoljna tačka prave a i Y - proizvoljna tačka prave b, dokazati da duž XY nije manja od rastojanja između pravih a i b.

Uputa:

Uočiti par paralelnih ravni koje su incidentne sa datim pravama.

\# U prostoru su date duži AB i CD koje ne leže u jednoj ravni. Ako su tačke M i N redom njihova sredine, dokazati da je

$$\frac{|AD|+|BC|}{2} > |MN| \,.$$

Uputa:

Posmatrati trougao ADB', gde je $B' = \Sigma_N(B)$.

\# Date su tri prave od kojih su svake dve mimoilazne. Koliko ima pravih koje seku sve tri prave?

Uputa:

Beskonačno mnogo.

\# Dat je prostorni četvorougao $ABCD$ i tačke P, Q, R i S, takve da $P \in p(A,B)$, $Q \in p(B,C)$, $R \in p(C,D)$ i $S \in p(D,A)$. Potreban i dovoljan uslov da tačke P, Q, R i S budu komplanarne je da važi

$$\frac{AP}{PB}\cdot\frac{BQ}{QC}\cdot\frac{CR}{RD}\cdot\frac{DS}{SA} = 1 \,.$$

Dokazati.

Uputa:

Uslov je potreban. Projektovati tačke A, B, C, D na ravan određenu tačkama P, Q ,R i S.

(Teorema Hjelmsleva) U ravni su date prave p i p_1, tačke A, B, C na pravoj p i tačke A_1, B_1, C_1 na pravoj p_1, pri čemu je $[AB] \cong [A_1B_1]$, $[BC] \cong [B_1C_1]$, $(A - B - C)$ i $(A_1 - B_1 - C_1)$. Dokazati da sredine duži AA_1, BB_1 i CC_1 pripadaju jednoj pravoj.

Rj. Neka su A_0, B_0 i C_0 redom sredine duži AA_1, BB_1 i CC_1 (sl. 22). Neka je, dalje, $p' = \sigma_{A_0}(p)$, $B' = \sigma_{A_0}(B)$ i $C' = \sigma_{A_0}(C)$. Kako je $\sigma_{A_0}(A) = A_1$, to je $[A_1B'] \cong [A_1B_1]$ i $[A_1C'] \cong [A_1C_1]$. Znači, trouglovi $A_1B'B_1$ i $A_1C'C_1$ su jednakokraki, pa su sredine osnovica $B'B_1$ i $C'C_1$ i tačka A_1 kolinearne tačke. (Zašto?) Prava l koja je određena ovim tačkama je zajednička normala pravih $B'B_1$ i $C'C_1$.

Iz trougla $BB'B_1$ sledi

$$l \perp p(A_0, B_0) \quad \text{(zad. 92(b))}, \tag{1}$$

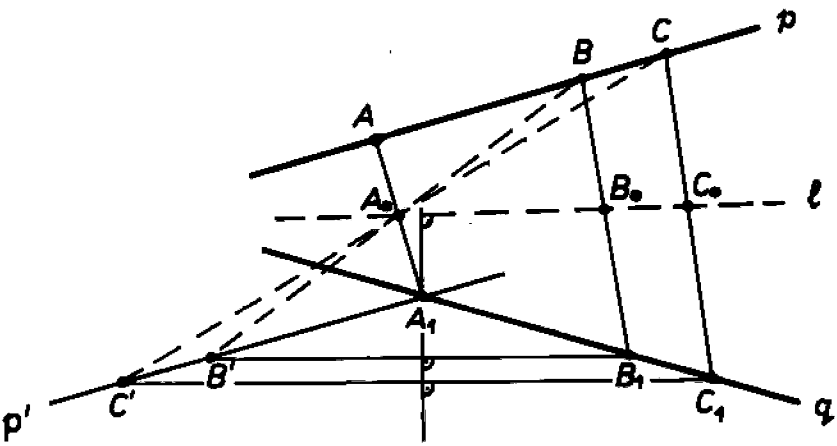

Sl. 22.

a iz trougla $CC'C_1$

$$l \perp p(A_0, C_0). \tag{2}$$

Kako je normala iz tačke A_0 na pravu l jedinstvena, tačke A_0, B_0 i C_0 su kolinearne.

U prostoru su date prave a i b. Neka su M_1, M_2, M_3 tačke prave a i N_1, N_2, N_3 tačke prave b, takve da je $(M_1 - M_2 - M_3)$ i $(N_1 - N_2 - N_3)$. Ako je $[M_1M_2] \cong [N_1N_2]$ i $[M_2M_3] \cong [N_2N_3]$, tada sredine duži M_1N_1, M_2N_2 i M_3N_3 pripadaju jednoj pravoj. Dokazati.

Uputa:

Uporediti sa prethodnim zadatkom

\# Prava l seče pljosni diedra u tačkama A i B. Dokazati da prava l obrazuje podudarne uglove sa pljosnima diedra ako i samo ako su rastojanja tačaka A i B od ivice diedra podudarna.

Uputa:

Neka tačka A pripada pljosni α, a tačka B pljosni β diedra $\angle \alpha s \beta$. Obeležimo sa A_1 normalnu projekciju tačke A na ravan koja sadrži pljosan β, a sa B_1 normalnu projekciju tačke B na ravan koja sadrži pljosan α. Ako su A_2 i B_2 redom normalne projekcije tačaka A i B, na pravu s – ivicu diedra, dokazati prvo da su uglovi AA_2A_1 i BB_2B_1 kao uglovi normalnog preseka diedra – podudarni, a zatim da je $\angle ABA_1 \cong \angle BAB_1$, ako i samo ako je $[AA_2] \cong [BB_2]$.

\# Dokazati da prava obrazuje podudarne uglove sa pljosnima diedra ako i samo ako je paralelna sa simetralnom ravni njemu naporednog diedra.

Uputa:

Iskoristiti prethodni zadatak.

\# Neka je S skup svih pravih koje seku svaku od tri mimoilazne prave p_1, p_2, p_3. Ako u skupu S postoje tri prave koje seku neku četvrtu pravu p_4, tada sve prave iz S seku pravu p_4 ili su s njom paralelne. Dokazati.

R.: Neka su q_1, q_2, q_3 tri prave skupa S koje seku pravu p_4. Pokazaćemo da svaka prava q_4 iz skupa S seče pravu p_4 ili je s njom paralelna.

Obeležimo sa S_{ij} tačku preseka pravih p_i i q_j $(i, j = 1, 2, 3, 4)$ (sl. 125). Budući da se prave p_3 i q_3, p_3 i q_4, p_4 i q_3 seku, one određuju tri ravni – α, β i γ, redom. Prave određene stranicama prostornog četvorougla $S_{11}S_{21}S_{22}S_{12}$ seku ravan α u tačkama S_{31}, S_{24}, S_{32}, S_{14} i ravan γ u tačkama S_{41}, S_{23}, S_{42}, S_{13}. Na osnovu zadatka 1169, sledi

$$\frac{|S_{11}S_{31}|}{|S_{31}S_{21}|}\cdot\frac{|S_{21}S_{23}|}{|S_{23}S_{22}|}\cdot\frac{|S_{22}S_{32}|}{|S_{32}S_{12}|}\cdot\frac{|S_{12}S_{13}|}{|S_{13}S_{11}|}=1,$$

$$\frac{|S_{11}S_{31}|}{|S_{31}S_{21}|}\cdot\frac{|S_{21}S_{23}|}{|S_{24}S_{22}|}\cdot\frac{|S_{22}S_{32}|}{|S_{32}S_{12}|}\cdot\frac{|S_{12}S_{14}|}{|S_{14}S_{11}|}=1,$$

$$\frac{|S_{11}S_{41}|}{|S_{41}S_{21}|}\cdot\frac{|S_{21}S_{23}|}{|S_{23}S_{22}|}\cdot\frac{|S_{22}S_{42}|}{|S_{41}S_{12}|}\cdot\frac{|S_{12}S_{13}|}{|S_{13}S_{11}|}=1.$$

Deobom prve jednakosti proizvodom druge i treće dobijamo

$$\frac{|S_{11}S_{41}|}{|S_{41}S_{21}|}\cdot\frac{|S_{21}S_{24}|}{|S_{24}S_{22}|}\cdot\frac{|S_{22}S_{42}|}{|S_{42}S_{12}|}\cdot\frac{|S_{12}S_{14}|}{S_{14}S_{11}|}=1,$$

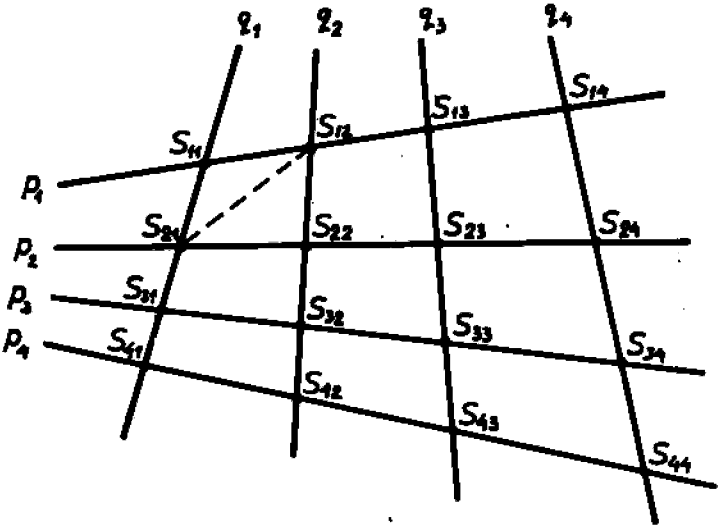

Sl. 125.

odakle sledi da tačke S_{41}, S_{24}, S_{42} i S_{14} pripadaju jednoj ravni. Stoga se prave $S_{41}S_{24}$ i $S_{14}S_{24}$, tj. prave p_4 i q_4 seku ili su paralelne.

Dat je triedar čije su sve pljosni oštrougle i čiji je jedan diedar prav. Dokazati da je presek toga triedra sa proizvoljnom ravni koja je normalna na bilo koju od ivica triedra - pravougli trougao.

R. Neka je $Sabc$ triedar u kojem je $\angle ab < 90°$, $\angle bc < 90°$, $\angle ca < 90°$ i $\angle a = 90°$. Svaka ravan normalna na ivicu a očigledno seče triedar po pravouglom trouglu. Pokaćemo da to važi i za ravni normalne na ivicu b, odnosno ivicu c.

Neka je α ravan koja seče ivicu b u tački B i pri tome je $\alpha \perp b$. Presečne prave ravni α i ravni ba i bc su normalne na pravu b, a kako je $\angle ab < 90°$ i $\angle bc < 90°$, one seku ivice a i c u tačkama A i C, redom. Pokazaćemo da je trougao ABC pravougli.

Kako je $r(A,B,C) \perp b$ i $b \subset r(a,b)$, to je $r(A,B,C) \perp r(a,b)$. Iz uslova $\angle a = 90°$, sledi $r(a,c) \perp r(a,b)$, odakle je $r(A,B,C) \cap r(a,c) = p(A,C)$ i $p(A,C) \perp r(a,b)$. Otuda je $p(A,C) \perp p(A,B)$, tj. $\angle BAC = 90°$.

Za ravni normalne na ivicu c dokaz je analogan.

Dokazati da se tri ravni od kojih svaka sadrži po jednu ivicu triedra i simetralu naspramne pljosni seku se po jednoj pravoj.

Uputa:

Na ivicama a, b i c triedra $Sabc$ uočiti redom tačke A, B i C, takve da je $|SA| = |SB| = |SC|$.

#) Dat je triedar $Sabc$ kod kojeg je $\angle ab + \angle ac = 180°$. Dokazati da je simetrala ugla bc normalna na ivicu a.

R. Neka je poluprava c' dopuna poluprave c do prave. Kako je $\angle ab + \angle ac = 180°$, to je $\angle ac' = \angle ab$ (sl. 126). Otuda je ortogonalna projekcija ivice

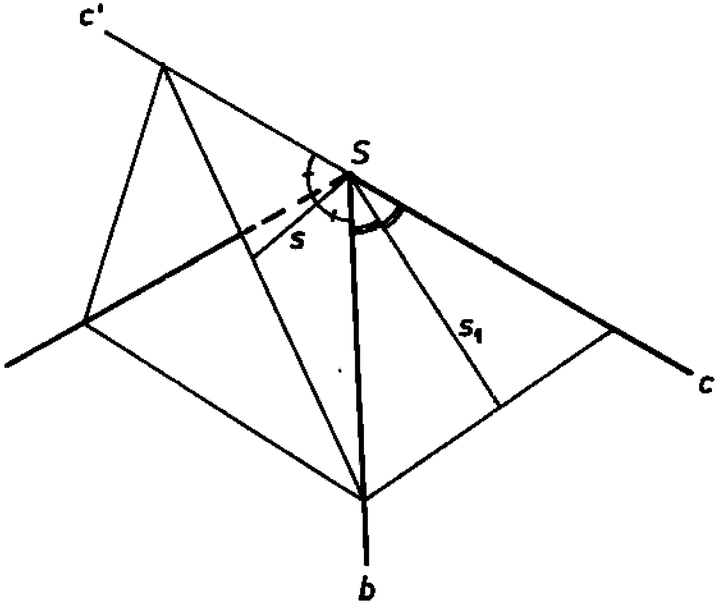

Sl. 126.

a na ravan bc' simetrala ugla bc'. (Zašto?) Obeležimo tu simetralu sa s, a sa s_1 obeležimo simetralu ugla bc. Kako je $r(a,s) \perp r(b,c')$ i $s_1 \perp s$ (zašto?), to je $s_1 \perp r(a,s)$, iz čega sledi $s_1 \perp a$.

#) Dat je triedar koji nema pravouglih pljosni. Dokazati da se tri ravni, od kojih svaka sadrži po jednu ivicu triedra i normalna je na naspramnu pljosan, seku po jednoj pravoj.

Napomena. Prava po kojoj se seku ravni iz ovog zadatka zove se *visina triedra*.

Uputa:

Obeležimo sa A, B i C tačke u kojima neka ravan π, normalna na ivicu a, seče redom ivice a, b i c. Pokazati da ravni određene ivicama triedra, a koje su normalne na naspramne pljosni, seku ravan π po pravama koje sadrže visine trougla ABC.

\# U svakoj od pljosni triedra koji nema pravouglih pljosni data je po jedna prava koja prolazi kroz vrh triedra i normalna je na naspramnu ivicu. Dokazati da takve tri prave pripadaju jednoj ravni.

R. Neka je c_1 poluprava sa početkom S koja je normalna na ivicu c i leži u ravni ab, određenoj ivicama a i b triedra $Sabc$. Obeležimo sa C' ortogonalnu projekciju proizvoljne tačke C ivice c na ravan $r(a,b)$ (sl. 127). Kako je $p(C,C') \perp r(a,b)$ i $c_1 \subset r(a,b)$, sledi $c_1 \perp p(C,C')$. Kako je i $c_1 \perp c$, to je

$$c_1 \perp r(c,c'), \tag{1}$$

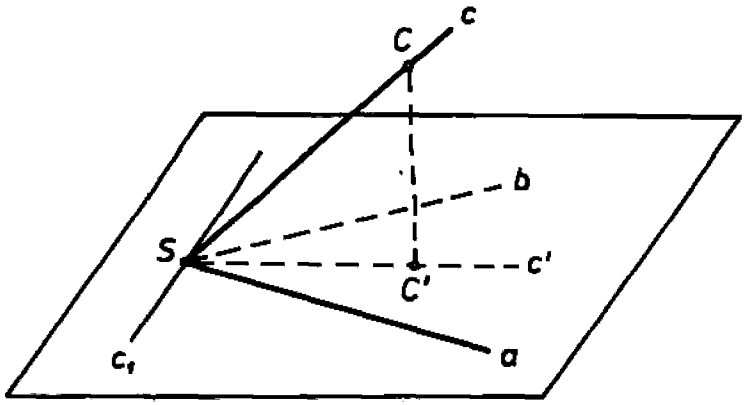

Sl. 127.

gde je $c' = p(S,C')$ – ortogonalna projekcija prave određene ivicom c na ravan ab. Analogno se pokazuje da je

$$a_1 \perp r(a,a'), \tag{2}$$

$$b_1 \perp r(b,b'). \tag{3}$$

Na osnovu prethodnog zadatka, ravni aa', bb' i cc' se seku po nekoj pravoj m koja prolazi kroz tačku S. Iz (1), (2) i (3) sledi $a_1 \perp m$, $b_1 \perp m$ i $c_1 \perp m$, pa na osnovu zadatka 3., te prave pripadaju jednoj ravni.

\# Dokazati da se tri ravni od kojih svaka sadrži simetralu jedne pljosni i normalna je na tu pljosan, seku po jednoj pravoj.

Napomena. Prava koja se pominje u ovom zadatku zove se *simetralna prava triedra.*

Uputa: Pomenuta prava predstavlja skup tačaka jednako udaljenih od svih ivica triedra.

Zadaci za vježbu

\# Može li se triedar čije su sve pljosni pravougle - *pravougli triedar*, preseći sa ravni tako da se u preseku dobije trougao podudaran proizvoljnom, unapred datom, trouglu?

\# Dokazati da se duži određene sredinama naspramnih stranica svakog tetraedra seku se u jednoj tački koja svaku od tih duži polovi.

\# U nekom tetraedru je svaka ivica podudarna njoj naspramnoj ivici. Dokazati da za taj tetraedar važe sledeća tvrđenja:

(a) Prave određene sredinama naspramnih ivica su ose simetrije tetraedra koje se seku u jednoj tački, pri čemu je svaka normalna na ostale dve;

(b) Zbir ivičnih uglova svakog triedra tetraedra iznosi 180°;

(c) Sve pljosni tetraedra su oštrougli trouglovi.

\# Iz jednog temena pravouglog paralelepipeda povučene su dijagonale sve tri pljosni koje sadrže to teme. Dokazati da je zbir tri ugla koji su obrazovani parovima tih dijagonala jednak 180°.

\# Ako su sve pljosni tetraedra međusobno podudarni trouglovi, tada su ti trouglovi oštrougli. Dokazati.

\# Ako su svi diedri tetraedra međusobno podudarni, tada je taj tetraedar pravilan. Dokazati.

\# Ako su sve pljosni tetraedra trouglovi jednakih povšina, tada su ti trouglovi podudarni. Dokazati.

\# Neka je A' proizvoljna tačka u unutrašnjosti tetraedra $ABCD$. Dokazati da je zbir ivičnih uglova kod temena A', tetraedra $A'BCD$, veći od zbira ivičnih uglova kod temena A tetraedra $ABCD$. Šta se može reći o zbirovima ivica tetraedara $A'BCD$ i $ABCD$?

Upute:

\# Samo kada je dati trougao oštrougli. Neka su A, B i C tri proizvoljne tačke na ivicama a, b i c pravouglog triedra $Sabc$. Pokazaćemo da je trougao ABC oštrougli. Obeležimo sa A_1, B_1 i C_1 ortogonalne projekcije tačke S na prave BC, CA i AB. Kako su trouglovi BCS, CAS i ABS pravougli, na osnovu zadatka 43(a) sledi

$$(B - A_1 - C),\ (C - B_1 - A),\ (A - C_1 - B). \tag{1}$$

S druge strane, iz $a \perp b$ i $a \perp c$ sledi $a \perp r(b, c)$, odakle je (na osnovu zadatka 1159)

$$a \perp p(B,C). \tag{2}$$

Kako je i $p(S,A_1) \perp p(B,C')$, tada na osnovu (2) dobijamo $p(B,C) \perp r(A,S,A_1)$ i prema tome – $p(B,C) \perp p(A,A_1)$. Analogno se pokazuje da je $p(C,A) \perp p(B,B_1)$, i $p(A,B) \perp p(C,C_1)$.

Iz (1) i $p(B,C) \perp p(A,A_1)$ sledi da su uglovi ABC i BCA oštri. (Zašto?) Analogno se pokazuje da je i ugao CAB oštar. Dakle $\triangle ABC$ je oštrougli.

Pokazaćemo da u određenom smislu važi i obrnuto tvrđenje. Naime, za svaki oštrougli trougao $A_0B_0C_0$ mogu se naći redom tačke A, B, C na ivicama a, b, c pravouglog triedra $Sabc$, takve da je $\triangle ABC \cong \triangle A_0B_0C_0$.

Uočimo na ivicama a, b, c redom tačke A, B i C, takve da je

$$|SA| = \sqrt{\frac{1}{2}\left(b_0^2 + c_0^2 - a_0^2\right)},$$

$$|SB| = \sqrt{\frac{1}{2}\left(c_0^2 + a_0^2 - b_0^2\right)},$$

$$|SC| = \sqrt{\frac{1}{2}\left(a_0^2 + b_0^2 - c_0^2\right)},$$

gde je $a_0 = |B_0C_0|$, $b_0 = |C_0A_0|$, $c_0 = |A_0B_0|$. (Treba imati u vidu da je trougao $A_0B_0C_0$ oštrougli i da je zbog toga $b_0^2+c_0^2 > a_0^2$, $c_0^2+a_0^2 > b_0^2$, $a_0^2 + b_0^2 > c_0^2$. Iz pravouglog trougla SAB dobijamo

$$|AB| = \sqrt{|SA|^2 + |SB|^2} = c_0 = |A_0B_0|.$$

Analogno se pokazuje da je $|BC| = |B_0C_0|$ i $|CA| = |C_0A_0|$, odakle sledi $\triangle ABC \cong \triangle A_0B_0C_0$.

Uočiti četvorougao koji obrazuju sredine četiri ivice tetraedra i pokazati da je paralelogram.

(b) Iz $|AB| = |CD|$, $|AC| = |BD|$ i $|AD| = |BC|$ sledi $\triangle ABC \cong \triangle BAD \cong \triangle DCB \cong \triangle CDA$. Ako uvedemo oznake $\alpha = \angle CAB$, $\beta = \angle ABC$, $\gamma = \angle BCA$, tada je $\angle DAB = \beta$ i $\angle DAC = \gamma$, pa je

$$\angle BAC + \angle DAB + \angle DAC = \alpha + \beta + \gamma = 180^\circ.$$

Analogno se pokazuje za ivične uglove kod ostalih temena tetraedra.

(c) S jedne strane je $\alpha + \beta + \gamma = 180^\circ$, a s druge $\alpha + \beta > \gamma$ (primeniti tvrđenje zadatka 148 na triedar sa vrhom A). Sledi $\gamma < 90^\circ$. Analogno se pokazuje da je $\alpha < 90^\circ$ i $\beta < 90^\circ$.

\# Uočiti tetraedar koji obrazuju dijagonale pljosni paralelepipeda.

\# Pokazati da su naspramne ivice tetraedra međusobno podudarne.

\# Iskoristiti zadatak 155.

\# Kroz jednu ivicu tetraedra postaviti ravan paralelnu sa naspramnom ivicom i posmatrati ortogonalnu projekciju naspramne ivice na na uočen ravan. Pokazati da su naspramne ivice međusobno podudarne.

\# (a) Prvo ćemo pokazati da tvrđenje važi u slučaju kada tačka A' pripada nekoj od ivica AB, AC, AD. Recimo ivici AB (sl. 128(a)).

Za to je potrebno da se dokaže da važi nejednakost

$$\angle BA'C + \angle CA'D + \angle DA'B > \angle BAC + \angle CAD + \angle DAB. \quad (1)$$

Iz trouglova $AA'C$ i $AA'D$ sledi

$$\angle ACA' + \angle CA'D + \angle ADA' > \angle CAD. \quad (2)$$

Kako je $\angle CA'D = 180° - \angle A'CD - \angle A'DC$ i $\angle CAD = 180° - \angle ACD - \angle ADC$, iz (2) sledi nejednakost

$$\angle ACA' + \angle ACD + \angle ADC + \angle ADA' > \angle A'CD + \angle A'DC,$$

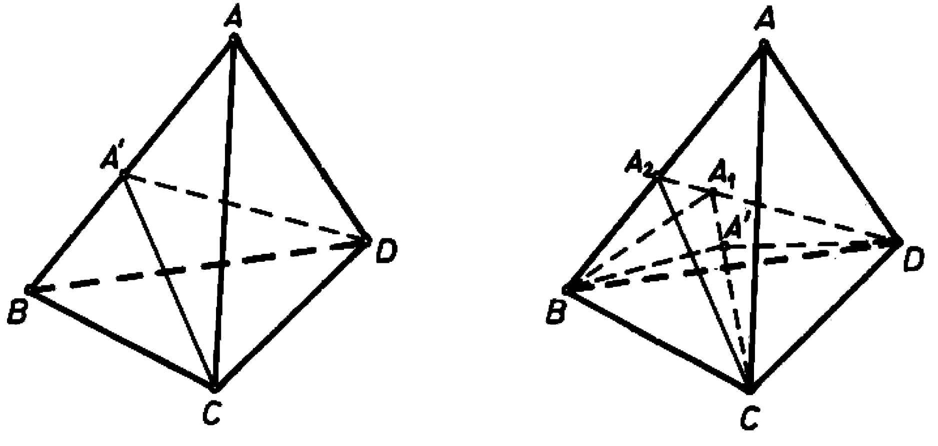

(a) (b)

Sl. 128.

koja je tačna, jer je $\angle ACA' + \angle ACD > \angle A'CD$ i $\angle ADC = \angle ADA' > \angle A'DC$ (zad. 148). Prema tome nejednakost (1) važi.

Razmotrimo sada opžti slučaj. Neka tačka A' pripada unutrašnjosti tetraedra $ABCD$. Obeležimo sa A_1 presek ravni CDA' i ivice AB, a sa A_2 – presek poluprave CA' i duži A_1D (sl. 128(b)). Iz tetraedara A_2BCD i $A'BCD$ sledi

$$\angle BA'C + CA'D + \angle DA'B > \angle BA_2C + \angle CA_2D + \angle DA_2B.$$

Slično, iz tetraedara A_1BCD i A_2BCD sledi

$$\angle BA_2C + \angle CA_2D + \angle DA_2B > \angle BA_1C + CA_1D + \angle DA_1B,$$

dok iz tetraedara A_2BCD i $A'BCD$ sledi

$$\angle BA'C + \angle CA'D + \angle DA'B > \angle BA_2C + CA_2D + \angle DA_2B.$$

Iz ove tri nejednakosti dobija se nejednakost (1).

(b) Zbir ivica tetraedra $A'BCD$ može biti i veći od zbira ivica tetraedra $ABCD$. To je, na primer, kod tetraedra $ABCD$ čiji su svi ivični uglovi kod temena A pravi i kod kojeg je $|AC| = |AD| = 1$, $|AB| = 3$, ako je A' tačka ivice AB, takva da je $|AA'| = 2$. (Proveriti.)

SPISAK AKSIOMA

Euklidska geometrija

I Aksiome incidencije (pripadanja)

I_1 Za svake dve tačke A i B postoji prava a koja je incidentna i sa tačkom A i sa tačkom B.

I_2 Za svake dve tačke A i B postoji najviše jedna prava koja je incidentna sa svakom od tačaka A i B.

I_3 Za svaku pravu postoje bar dve tačke koje su sa njom incidentne. Postoje bar tri tačke koje nisu incidentne sa istom pravom.

I_4 Za svake tri tačke A, B, C koje nisu incidentne sa istom pravom, postoji ravan koja je incidentna sa svakom od tačaka A, B, C.

Svakoj ravni je incidentna bar jedna tačka.

I_5 Za svake tri tačke A, B, C koje nisu incidentne sa istom pravom, postoji najviše jedna ravan koja je incidentna sa svakom od tih tačaka.

I_6 Ako su dve tačke prave a incidentne sa ravni α, tada je svaka tačka prave a incidentna sa ravni α.

I_7 Ako postoji jedna tačka koja je incidentna i sa ravni α i sa ravni β, tada postoji bar još jedna tačka koja je incidentna i sa ravni α i sa ravni β.

I_8 Postoje bar četiri tačke koje nisu incidentne sa istom ravni.

II Aksiome poretka

II_1 Ako je $(A-B-C)$, tada su A, B i C tri različite tačke jedne iste prave i takođe je $(C-B-A)$.

II_2 Za svake dve tačke A i B postoji tačka C, takva da je $(A-B-C)$.

II_3 Ako su A, B i C tri tačke jedne prave, tada važi najviše jedna od relacija: $(A-B-C)$, $(B-C-A)$, $(C-A-B)$.

II_4 (**Pašova aksioma**) Neka su A, B, C tri nekolinearne tačke i neka je p prava koja je incidentna sa ravni ABC i nije incidentna ni sa jednom od tačaka A, B, C. Ako važi relacija $(A-p-B)$, tada važi bar jedna od relacija $(B-p-C)$ i $(C-p-A)$.

III Aksiome podudarnosti

III_1 Za svaku polupravu a' sa početnom tačkom A' i svaku duž AB, postoji tačka $B' \in a'$, takva da je duž AB podudarna sa duži $A'B'$, $[AB] \cong [A'B']$.

III_2 Ako je $[A'B'] \cong [AB]$ i $[A''B''] \cong [AB]$, tada je $[A'B'] \cong [A''B'']$.

III_3 Ako je $(A-B-C)$ i $(A'-B'-C')$ i ako je $[AB] \cong [A'B']$ i $[BC] \cong [B'C']$, tada je $[AC] \cong [A'C']$.

III_4 Za svaku poluravan α' sa ivicom p', za svaku polupravu $a' \subset p'$ sa početnom tačkom O', za svaki ugao ab, postoji jedna i samo jedna poluprava $b' \subset a'$ sa početnom tačkom O', takva da je ugao ab podudaran sa uglom $a'b'$, $\angle ab \cong \angle a'b'$.

Svaki ugao je podudaran samom sebi.

III_5 Ako za trouglove ABC i $A'B'C'$ važi da je $[AB] \cong [A'B']$, $[AC] \cong [A'C']$, $\angle BAC \cong \angle B'A'C'$, tada je i $\angle CBA \cong \angle C'B'A'$.

IV Aksiome neprekidnosti

IV_1 (**Arhimedova aksioma**) Neka su AB i CD proizvoljne duži. Neka su tačke $A_1, A_2, A_3, \ldots$ incidentne sa polupravom AB, tako da je

$$(A-A_1-A_2), (A_1-A_2-A_3), (A_2A_3A_4), \ldots,$$

$$[AA_1] \cong [A_1A_2] \cong [A_2A_3] \cong \ldots \cong [CD].$$

Tada postoji ceo pozitivan broj n, takav da je (A_1-B-A_n).

IV$_2$ (Kantorova aksioma) Neka je dat beskonačan niz duži, takvih da je svaka duž sadržana u prethodnoj i ne postoji duž sadržana u svim dužima niza. Tada postoji tačka koja je sadržana u svim dužima toga niza.

V Aksioma paralelnosti

V$_E$ Za svaku pravu a i svaku tačku A koja nije incidentna sa pravom a, postoji u ravni aA jedna i samo jedna prava koja je incidentna sa tačkom A i ne seče pravu a.

Hiperbolična geometrija (Geometrija Lobačevskog)

U hiperboličnoj geometriji su aksiome incidencije, poretka, podudarnosti i neprekidnosti iste kao u Euklidskoj geometriji. Razlika je jedino u aksiomi paralelnosti.

V$_L$ (Aksioma Lobačevskog) Za svaku pravu a i svaku tačku A koja nije incidentna sa pravom a, postoje u ravni aA bar dve prave koje su incidentne sa tačkom A i ne seku pravu a.

Euklidski prostor (elementarni zadaci)

- zadaci posuđeni iz knjige:
Zbirka riješenih zadataka sa takmičenja
učenika osnovnih škola u BiH; Šefket Arslanagić-

1. U trostranu prizmu, čija je osnova pravougli jednakokraki trougao, može se upisati lopta poluprečnika $2cm$ koja dodiruje sve strane prizme. Kolika je zapremina te prizme?

2. Iz predmeta oblika kocke istesan je pravilan tetraedar tako da su ivice (bridovi) tetraedra ujedno dijagonale strana kocke. Oodrediti:
   a) Koliko je puta smanjena površina tijela?
   b) Koliko je puta smanjena zapremina tijela?

3. Data je kocka $ABCDA_1B_1C_1D_1$. Tačke M i N su središta ivica AB i BC. Kako se odnose:
   a) zapremine;
   b) površine kocke i piramide $MBNB_1$?

4. Osnova prizme je romb. Omotač prizme je $2400\,\text{cm}^2$. Jedna dijagonala romba je $40\,\text{cm}$, a rastojanje naspram bočnih strana prizme jednako je visini prizme. Kolika je zapremina prizme?

5. Dijagonala kvadra ima dužinu $d = 2\sqrt{2}$. Njen nagib prema jednoj bočnoj strani iznosi 30°, a prema drugoj bočnoj strani 45°. Kolika je zapremina ovog kvadra?

6. Baza uspravne prizme je jednakokraki trougao osnovice a i ugla pri vrhu 120^0. Kolika je zapremina prizme (u funkciji od a) ako je površina omotača dva puta veća od površine baze?

7. Neka je $SABCD$ pravilna usparavna četverostrana piramida (S - vrh piramide) čija je zapremina $V = 36cm^3$. Ako je tačka O centar osnove (baze) $ABCD$ date piramide, tačka F središte ivice CD i $\{E\} = AF \cap BD$, izračunati zapreminu piramide $SOEFC$.

8. Poluprečnik baze (osnove) uspravnog valjka (cilindra) povećan je za 200%, a visina valjka je smanjena za $p\%$. Ako se zapremina tog valjka povećala za $p\%$, odrediti da li se površina omotača povećala ili smanjila i za koliko procenata.

9. Zbir dužina prečnika baze i visine prave (uspravne) kupe je 18. Od svih takvih kupa odrediti površinu one koja ima najveću zapreminu.

10. Jednakokraki trougao čiji je obim $O=64cm$, a visina na osnovicu h_a=24cm rotira oko kraka b. Izračunati površinu i zapreminu tako nastalog rotacionog tijela.

11. Data su dva jednaka pravougla jednakokraka trougla ΔOAB i ΔOAC koji pripadaju dvjema međusobno okomitim ravnima. Neka su dužine hipotenuza OB i OC jednake $2a$. Sa S ćemo označiti središte hipotenuze OC, sa H središte duži OA, a sa M proizvoljnu tačku duži OB. Neka je x dužina duži OM.

a) Izraziti $\overline{SM}^2$ kao funkciju od a i x.

b) U općem slučaju ravan (SHM) dijeli piramidu $OABC$ na dva dijela. Izraziti odnos zapremine piramide $SOHM$ i zapremine drugog dijela kao funkciju od a i x.

12. Ivica jednakoivične četverostrane piramide $SABCD$ je a. Tačke A_1, B_1, C_1, D_1 su središta bočnih ivica redom a tačka O je podnožje visine piramide. Izračunaj površinu i zapreminu tijela $OA_1B_1C_1D_1S$.

13. Ivice AB, AC i AD trostrane uspravne piramide su međusobno normalne. Izračunati zapreminu piramide ako su površine strana ABC, ACD i ADB redom jednake $12cm^2, 16cm^2$ i $24cm^2$.

14. Kocka ivice a presječena je jednom ravni koja sadrži dijagonalu jedne strane kocke i središta dviju ivica suprotne strane. Izračunati površinu tog presjeka.

15. Bočna strana pravilne trostrane piramide je nagnuta prema bazi piramide pod uglom od 60%. Težište baze je udaljeno od bočne strane $3cm$. Naći površinu i zapreminu piramide.

16. Baza (osnova) pravilne četverostrane prizme je kvadrat stranice a (cm). Ravan koja sadrži jednu ivicu baze i nagnuta je prema ravni baze pod uglom od 30°, dijeli zapreminu date prizme u razmjeri $2:3$. Kolika je visina prizme?

#

U trostranu prizmu, čija je osnova pravougli jednakokraki trougao, može se upisati lopta poluprečnika $2cm$ koja dodiruje sve strane prizme. Kolika je zapremina te prizme?

Rj. Neka je $ABCA_1B_1C_1$ trostrana prizma čija je osnova jednakokraki pravougli trougao ΔABC ($\measuredangle C = 90^0$) u koju je upisana lopta poluprečnika $R = 2cm$ tako da dodiruje sve njene strane. Visina prizme je $H = 2R = 4cm$. Da bismo izračunali površinu baze, izračunaćemo dužine stranica ΔABC. Koristeći činjenice da je ΔABC jednakokraki i pravougli i jednakost tangentnih duži, na osnovu Pitagorine teoreme imamo:

$$a^2 + a^2 = (2a^2 - 4)^2$$

odnosno

$$a^2 - 8a + 8 = 0 .$$

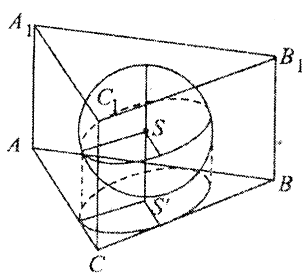

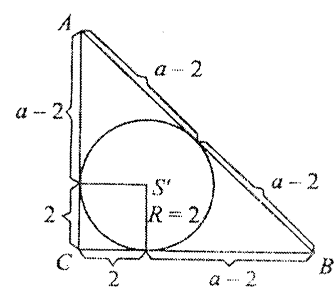

Zapišemo li posljednju jednačinu u obliku $(a-4)^2 = 8$, dobićemo da je $a = (4 + 2\sqrt{2})cm$ ili $a = (4 - 2\sqrt{2})cm$. Vrijednost $a = (4 - 2\sqrt{2})$ ne zadovoljava: hipotenuza trougla ΔABC je $2a-4$, a $2a - 4 = 2(4 - 2\sqrt{2}) - 4 = 4 - 4\sqrt{2} = 4(1 - \sqrt{2}) < 0$. Dakle, $a = (4 + 2\sqrt{2})cm$.

Površina baze je

$$B = \frac{(4 + 2\sqrt{2})^2}{2} cm^2 = (12 + 8\sqrt{2})cm^2 .$$

Zapremina prizme je

$$V = B \cdot H = \left(12 + 8\sqrt{2}\right) \cdot 4cm^3 .$$

#

Iz predmeta oblika kocke istesan je pravilan tetraedar tako da su ivice (bridovi) tetraedra ujedno dijagonale strana kocke. Oodrediti:

a) Koliko je puta smanjena površina tijela?

b) Koliko je puta smanjena zapremina tijela?

R: Neka je dužina ivice kocke $ABCDEFGH$ jednaka a_k. Površina kocke je $P_k = 6a_k^2$, a njena zapremina je $V_k = a_k^3$. Tetraedar $ACFH$ ima ivicu dužine $a_t = a_k\sqrt{2}$. Površina tetraedra je

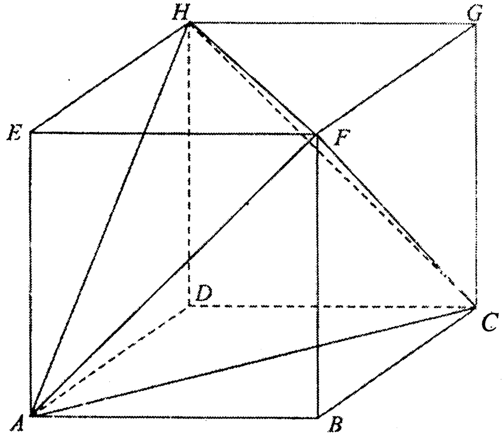

$$P_t = 4\frac{a_t^2\sqrt{3}}{4} = a_t^2\sqrt{3},$$

odnosno

$$P_t = \left(a_k\sqrt{2}\right)^2\sqrt{3} = 2a_k^2\sqrt{3}.$$

Zapremina tetraedra je $V_t = 4\dfrac{a_t^3\sqrt{2}}{12}$,

odnosno

$$V_t = \frac{\left(a_k\sqrt{2}\right)^3\sqrt{2}}{12} = \frac{a_k^3}{3}.$$

a) Površina tijela je smanjena za

$$P_k - P_t = 6a_k^2 - 2_k^2\sqrt{3} = 2a_k^2\left(3-\sqrt{3}\right),$$

ili smanjena je

$$\frac{P_k}{P_t} = \frac{6a_k^2}{2a_k^2\sqrt{3}} = \sqrt{3} \text{ puta.}$$

b) Zapremina tijela je smanjena za

$$V_k - V_t = a_k^3 - \frac{a_k^3}{3} = \frac{2}{3}a_k^3,$$

ili smanjena je

$$\frac{V_k}{V_t} = \frac{a_k^3}{\frac{a_k^3}{3}} = 3 \text{ puta.}$$

\# Data je kocka $ABCDA_1B_1C_1D_1$. Tačke M i N su središta ivica AB i BC. Kako se odnose:

a) zapremine;

b) površine kocke i piramide $MBNB_1$?

Rj. Označimo dužinu ivica kocke $ABCDA_1B_1C_1D_1$ sa a. Tada imamo:

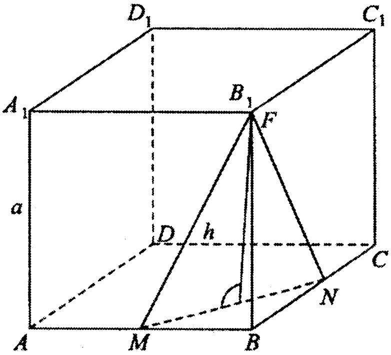

$$\overline{MN} = \overline{BN} = \frac{a}{2},\ \overline{MN} = \frac{1}{2}\overline{AC} = \frac{a\sqrt{2}}{2},$$

$$\overline{MB_1} = \overline{NB_1} = \sqrt{a^2 + \left(\frac{a}{2}\right)^2} = \frac{a}{2}\sqrt{5},$$

$$h = \sqrt{\overline{MB_1^2} - \left(\frac{1}{2}\overline{MN}\right)^2} = \sqrt{\left(\frac{a}{2}\sqrt{5}\right)^2 - \left(\frac{a}{4}\sqrt{2}\right)^2} =$$

$$= \sqrt{\frac{5}{4}a^2 - \frac{1}{8}a^2} = \sqrt{\frac{9}{8}a^2} = \frac{3a}{2\sqrt{2}}.$$

a) $V_{koc.} = a^3$, $V_{pir.} = \frac{1}{3}P_{\Delta BMN} \cdot H = \frac{1}{3}\cdot\frac{1}{2}\cdot\frac{a}{2}\cdot\frac{a}{2}\cdot a = \frac{1}{24}a^3$,

pa je $V_{koc.} : V_{pir.} = a^3 : \frac{1}{24}a^3 = 24 : 1$.

b) $P_{koc.} = 6a^2$,

$P_{pir} = P_{\Delta BMN} + P_{\Delta BMB_1} + P_{\Delta BNB_1} + P_{\Delta MNB_1} = \frac{1}{2}\cdot\frac{a}{2}\cdot\frac{a}{2} + \frac{1}{2}\cdot\frac{a}{2}\cdot a + \frac{1}{2}\cdot\frac{a}{2}\cdot a + \frac{1}{2}\cdot\frac{a\sqrt{2}}{2}\cdot\frac{3a}{2\sqrt{2}} = a^2$,

pa je $P_{koc.} : P_{pir.} = 6a^2 : a^2 = 6 : 1$.

\# Osnova prizme je romb. Omotač prizme je $2400\,\text{cm}^2$. Jedna dijagonala romba je $40\,\text{cm}$, a rastojanje naspram bočnih strana prizme jednako je visini prizme. Kolika je zapremina prizme?

R. Neka je osnovna ivica prizme a. Tada je $M = 4aH = 2400$, pa je $a = \frac{600}{H}$. Rastojanje naspramnih bočnih strana prizme je visina h romba.

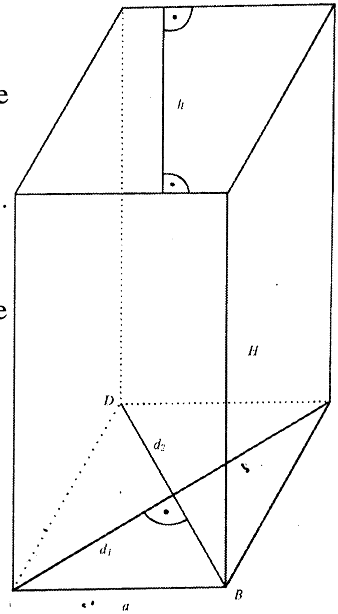

Površina romba je $B = ah = h \cdot \frac{600}{H} = H \cdot \frac{600}{H}$, tj. $B = 600cm^2$ jer je $h = H$ po uslovu zadatka.

Kako je $B = \frac{d_1 d_2}{2}$, imamo $600 = \frac{40 \cdot d_2}{2}$, tj. odavde $d_2 = 30cm$.

Kako je $a^2 = \left(\frac{d_1}{2}\right)^2 + \left(\frac{d_2}{2}\right)^2 = 20^2 + 15^2 = 625$,

imamo $a = 25cm$, te $H = \frac{600}{a} = \frac{600}{25} = 24dm$.

Dakle, zapremina prizme iznosi

$V = BH = 600 \cdot 24 = 14400cm^2$.

\# Dijagonala kvadra ima dužinu $d = 2\sqrt{2}$. Njen nagib prema jednoj bočnoj strani iznosi 30°, a prema drugoj bočnoj strani 45°. Kolika je zapremina ovog kvadra?

R. Ugao između prave i ravni jednak je uglu između te prave i njene projekcije na tu ravan. Zbog toga treba dijagonalu kvadra projicirati na obje bočne strane. U jednom slučaju dobijamo pravougli trougao sa uglovima 30^0 i 60^0, a u drugom slučaju sa uglovima 45^0. Neka dijagonala CE sa bočnom stranicom $ADHE$ zaklapa ugao od 30^0. Tada je projekcija dijagonale CE na tu stranicu duž DE. Trougao ΔDCE je pravougli trougao u kojem je $\measuredangle DEC = 30^0$ i $\measuredangle CDE = 90^0$. Tada je $\overline{ED} = \overline{DC}\sqrt{3} = \frac{CE\sqrt{3}}{2} = \frac{d\sqrt{3}}{2}$. Neka je $\overline{AB} = a, \overline{BC} = b, \overline{EA} = c$. Tada je $\overline{ED} = \sqrt{b^2 + c^2}$ i $\overline{CD} = a$. Tako imamo $\sqrt{b^2 + c^2} = a\sqrt{3}$. Nakon kvadriranja imamo $b^2 + c^2 = 3a^2$. Po pretpostavci zadatka dijagonala CE sa stranicom $ABFE$ gradi ugao od 45^0. Projekcija EC na tu bočnu stranicu je EB. Tada je trougao ΔEBC jednakokraki i pravougli, pa je $\overline{BC} = \overline{EB}$, tj. $\sqrt{a^2 + c^2} = b$. Odavde je $a^2 + c^2 = b^2$. Sada nalazimo da je $a = c$ i $b = a\sqrt{2}$. Zapremina kvadra je $V = abc = a^3\sqrt{2}$. Kako je $a^2 + b^2 + c^2 = d^2$, to je $a = \frac{d}{2}$. Dakle, $V = \frac{d^3\sqrt{2}}{8} = \frac{\left(2\sqrt{2}\right)^3 \cdot \sqrt{2}}{8} = 4$.

\# Baza uspravne prizme je jednakokraki trougao osnovice a i ugla pri vrhu 120^0. Kolika je zapremina prizme (u funkciji od a) ako je površina omotača dva puta veća od površine baze?

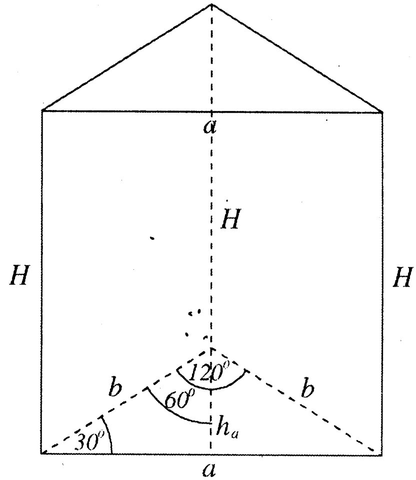

R. Neka je b krak jednakokrakog trougla osnovice a i visine h_a koja odgovara osnovici. Tada visina baze iz vrha ugla od 120^0 razlaže trougao na dva podudarna trougla sa uglovima od 60^0 i 30^0, pa je $h_a = \frac{b}{2}, \frac{a}{2} = \frac{b\sqrt{3}}{2}$, tj. $b = \frac{a}{\sqrt{3}}$, a odavde $h_a = \frac{b}{2} = \frac{a}{2\sqrt{3}}$.

Sada je $$B = \frac{ah_a}{2} = \frac{a^2}{4\sqrt{3}}, M = 2B = \frac{a^2}{2\sqrt{3}},$$

$$M = aH + 2bH = (a+2b)H = \left(a + \frac{2a}{\sqrt{3}}\right)H \Rightarrow \frac{a^2}{2\sqrt{3}} = \left(a + \frac{2a}{\sqrt{3}}\right)H \Rightarrow$$

$$\Rightarrow H = \frac{\frac{a^2}{2\sqrt{3}}}{a\left(1 + \frac{2}{\sqrt{3}}\right)} = \frac{\frac{a}{2\sqrt{3}}}{\frac{2+\sqrt{3}}{\sqrt{3}}} = \frac{a}{2(2+\sqrt{3})}, \quad V = B \cdot H = \frac{a^2}{4\sqrt{3}} \cdot \frac{a}{2(2+\sqrt{3})} = \frac{a^3}{8\sqrt{3}(2+\sqrt{3})}.$$

\# Neka je $SABCD$ pravilna usparavna četverostrana piramida (S - vrh piramide) čija je zapremina $V = 36 cm^3$. Ako je tačka O centar osnove (baze) $ABCD$ date piramide, tačka F središte ivice CD i $\{E\} = AF \cap BD$, izračunati zapreminu piramide $SOEFC$.

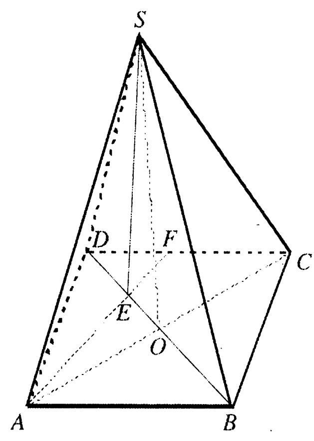

R. Data piramida $SABCD$ i piramida $SOEFC$ imaju jednake visine pa je

$$\frac{V(SOEFC)}{V(SABCD)} = \frac{P(OEFC)}{P(ABCD)} \ (P \text{ - površina baze}).$$

Tačka E je očigledno težište ΔACD (jer su AF i DO njegove težišnice), pa je

$$P(OEFC) = \frac{1}{3} P_{\Delta ACD} = \frac{1}{6} P(ABCD).$$

Dakle, $$V(SOEFC) = \frac{1}{6} V(SABCD) = \frac{1}{6} \cdot 36 = 6 cm^3.$$

\# Poluprečnik baze (osnove) uspravnog valjka (cilindra) povećan je za 200%, a visina valjka je smanjena za $p\%$. Ako se zapremina tog valjka povećala za $p\%$, odrediti da li se površina omotača povećala ili smanjila i za koliko procenata.

R. Označimo sa r i H poluprečnik baze i visinu valjka, respektivno, a sa r_1 i H_1 označimo poluprečnik baze i visinu novodobijenog valjka. Prema uvjetima zadatka imamo $r_1 = 3r$ i $H_1 = \left(1 - \frac{p}{100}\right)H$, i na osnovu toga:

$$V_1 = \left(1 + \frac{p}{100}\right)V \Leftrightarrow r_1^2\pi H_1 = \left(1 + \frac{p}{100}\right)r^2\pi H \Leftrightarrow 9r^2\pi\left(1 - \frac{p}{100}\right)H = \left(1 + \frac{p}{100}\right)r^2\pi H$$

$$\Leftrightarrow 9\left(1 - \frac{p}{100}\right) = \left(1 + \frac{p}{100}\right) \Leftrightarrow p = 80\%.$$

Označimo sa M površinu omotača polaznog valjka, a sa M_1 površinu omotača novodobijenog valjka. Tada je

$$\frac{M_1}{M} = \frac{2r_1\pi H_1}{2r\pi H} = \frac{3r\left(1 - \frac{p}{100}\right)H}{rH} = 3\left(1 - \frac{80}{100}\right) = 0,6 .$$

Dakle, površina omotača se smanjila za 40%.

\# Zbir dužina prečnika baze i visine prave (uspravne) kupe je 18. Od svih takvih kupa odrediti površinu one koja ima najveću zapreminu.

R. Koristeći $A-G$ nejednakost za tri pozitivna broja, imamo

$$V = \frac{1}{3}r^2\pi H = \frac{\pi}{3}r \cdot r \cdot H \le \frac{\pi}{3}\left(\frac{r+r+H}{3}\right)^3 = \frac{\pi}{3}\left(\frac{18}{3}\right)^3 = 72\pi ,$$

pri čemu znak jednakosti vrijedi kada je $r = H = 6$, tj. u tom slučaju kupa ima najveću zapreminu. Njena izvodnica ima dužinu $s = \sqrt{r^2 + H^2} = 6\sqrt{2}$, a površina joj je

$$P = r\pi(r+s) = 36\pi\left(1 + \sqrt{2}\right).$$

#

Jednakokraki trougao čiji je obim $O=64cm$, a visina na osnovicu h_a=24cm rotira oko kraka b. Izračunati površinu i zapreminu tako nastalog rotacionog tijela.

Rj. Obim trougla ΔABC je $a+2b$, tj. $a+2b=64$. Primjenom Pitagorine teoreme na pravougli trougao $\Delta AA'B$ nalazimo

$$h_a^2 = b^2 - \left(\frac{a}{2}\right)^2, \text{ tj.}$$

$$24^2 = b^2 - \left(\frac{a}{2}\right)^2.$$

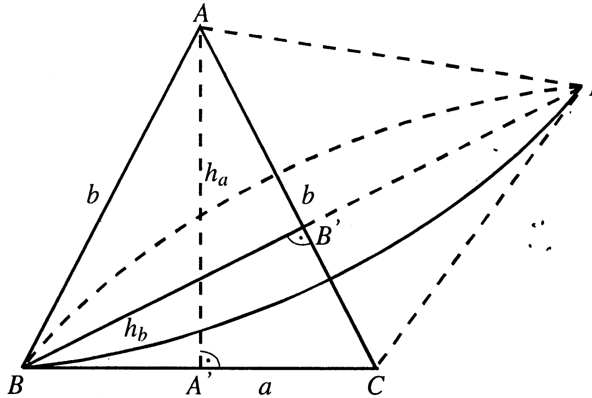

Sada iz sistema jednačina

$$a+2b=64,$$

$$b^2 - \left(\frac{a}{2}\right)^2 = 24^2,$$

nalazimo: $b=25cm$ i $a=14cm$.

Kako je $P_{\Delta ABC} = \frac{14 \cdot 24}{2} = 168cm^2$ i $P_{\Delta ABC} = \frac{25 \cdot h_b}{2}$, to iz jednačine $168 = \frac{25 \cdot h_b}{2}$ nalazimo $h_b = \frac{336}{25} cm.$

Rotaciono (obrtno) tijelo sastoji se iz dvije kupe sa zajedničkom osnovom poluprečnika $r = h_b = \frac{336}{25} cm$, bočnih ivica $b=25cm$ i $a=14cm$, visina $\overline{AB'}$ i $\overline{B'C}$.

Površinu čine omotači ovih kupa i ona iznosi

$$P = M_1 + M_2 = h_b b\pi + h_b a\pi = (a+b)h_b\pi = \frac{13104}{25}\pi \ cm^2.$$

Zapremina je

$$V = V_1 + V_2 = \frac{1}{3}h_b^2\pi \cdot \overline{AB'} + \frac{1}{3}h_b^2\pi \cdot \overline{B'C} = \frac{1}{3}h_b^2\pi\left(\overline{AB'} + \overline{B'C}\right) =$$

$$= \frac{1}{3}h_b^2\pi b = \frac{37632}{25}\pi \ cm^3.$$

#

Data su dva jednaka pravougla jednakokraka trougla ΔOAB i ΔOAC koji pripadaju dvjema međusobno okomitim ravnima. Neka su dužine hipotenuza OB i OC jednake $2a$. Sa S ćemo označiti središte hipotenuze OC, sa H središte duži OA, a sa M proizvoljnu tačku duži OB. Neka je x dužina duži OM.

a) Izraziti $\overline{SM}^2$ kao funkciju od a i x.

b) U općem slučaju ravan (SHM) dijeli piramidu $OABC$ na dva dijela. Izraziti odnos zapremine piramide $SOHM$ i zapremine drugog dijela kao funkciju od a i x.

R. Neka su ravni α i β međusobno okomite. Neka pravougli jednakokraki trougao ΔOAB pripada ravni α a njemu podudaran trougao ΔOAC ravni β. Trougao ΔSHM je pravougli, pa je $\overline{SM}^2=\overline{SH}^2+\overline{HM}^2$. SH je srednja linija trougla ΔOAC, pa je $\overline{SH}=\frac{1}{2}\overline{CA}$. Budući da je trougao ΔOAC jednakokraki pravougli, to je

$$\overline{OC}=\overline{AC}\cdot\sqrt{2} \text{ i } \overline{OA}=\overline{AC}=\frac{1}{\sqrt{2}}\overline{OC}=\frac{2a}{\sqrt{2}}=a\sqrt{2};\ \overline{SH}=\frac{a}{\sqrt{2}}=\frac{a\sqrt{2}}{2}.$$

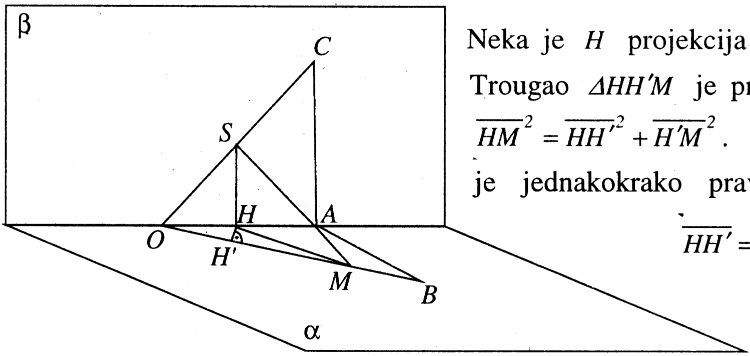

Neka je H' projekcija tačke H na OB. Trougao $\Delta HH'M$ je pravougli, pa je $\overline{HM}^2=\overline{HH'}^2+\overline{H'M}^2$. Trougao $\Delta OHH'$ je jednakokrako pravougli, pa je $\overline{HH'}=\overline{OH'}=\frac{a}{2}$.

Dalje, imamo

$$\overline{H'M}=\overline{OM}-\overline{OH'}=x-\frac{a}{2}, \text{ pa je } \overline{HM}^2=\left(x-\frac{a}{2}\right)^2+\left(\frac{a}{2}\right)^2 \text{ i}$$

$$\overline{SM}^2=\overline{HM}^2+\overline{SH}^2=\left(x-\frac{a}{2}\right)^2+\left(\frac{a}{2}\right)^2+\left(\frac{a}{\sqrt{2}}\right)^2=x^2-ax+a^2.$$

b) Imamo

$$V_1=\frac{1}{3}P_{\Delta OHM}\cdot\overline{SH}=\frac{1}{3}\cdot\frac{1}{2}x\cdot\frac{a}{2}\cdot\frac{a\sqrt{2}}{2}=\frac{a^2x\sqrt{2}}{24} = \frac{1}{3}P_{\Delta OAB}\cdot\overline{AC}=\frac{1}{3}\cdot\frac{1}{2}a\sqrt{2}\cdot a\sqrt{2}\cdot a\sqrt{2}$$

Dakle, $V_2=V-V_1=\frac{a^3\sqrt{2}}{3}-\frac{a^2x\sqrt{2}}{24}=\frac{a^2\sqrt{2}}{24}(8a-x)$ i $V_1:V_2=x:(8a-x)$.

Ivica jednakoivične četverostrane piramide $SABCD$ je a. Tačke A_1, B_1, C_1, D_1 su središta bočnih ivica redom a tačka O je podnožje visine piramide. Izračunaj površinu i zapreminu tijela $OA_1B_1C_1D_1S$.

R: Tijelo $OA_1B_1C_1D_1S$ je oktaedar. Visina bočne strane, tj. visina jednakostraničnog trougla je

$$h = \frac{a\sqrt{3}}{2}.$$

Visina piramide je

$$H = \sqrt{h^2 - \left(\frac{a}{2}\right)^2} = \frac{a\sqrt{2}}{2}.$$

Površina oktaedra je

$$P_{okt.} = 8\frac{\left(\frac{a}{2}\right)^2\sqrt{3}}{4} = \frac{a^2\sqrt{3}}{2},$$

a zapremina

$$V_{okt.} = 2\cdot V_{A_1B_1C_1D_1S} = 2\cdot\frac{1}{3}\cdot\left(\frac{a}{2}\right)^2\cdot\frac{1}{2}\cdot\left(\frac{a\sqrt{2}}{2}\right)^2 = \frac{a^3\sqrt{2}}{24}.$$

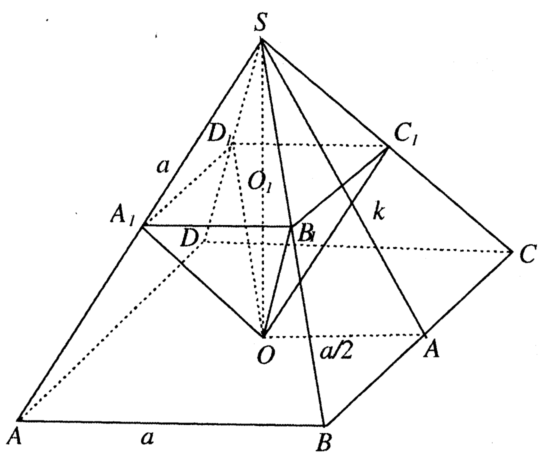

\# Ivice AB, AC i AD trostrane uspravne piramide su međusobno normalne. Izračunati zapreminu piramide ako su površine strana ABC, ACD i ADB redom jednake $12cm^2, 16cm^2$ i $24cm^2$.

R.) Neka je $ABCD$ uspravna trostrana piramida kod koje su ivice AB, AC i AD uzajamno normalne i površine strana su

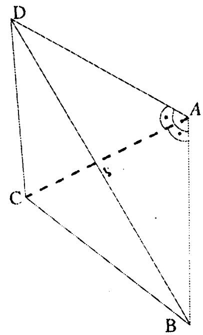

$$P_{\Delta ABC} = \frac{1}{2}\overline{AB}\cdot\overline{AC} = 12cm^2; \qquad P_{\Delta ACD} = \frac{1}{2}\overline{AC}\cdot\overline{AD} = 16cm^2,$$

$$P_{\Delta ADB} = \frac{1}{2}\overline{AB}\cdot\overline{AD} = 24cm^2.$$

Zapremina piramide je

$$V = \frac{1}{3}B\cdot H = \frac{1}{3}\frac{\overline{AB}\cdot\overline{AC}}{2}\cdot\overline{AD} = \frac{1}{6}\sqrt{\overline{AB}^2\cdot\overline{AC}^2\cdot\overline{AD}^2} =$$

$$= \frac{1}{6}\sqrt{8\cdot\frac{\overline{AB}\cdot\overline{AC}}{2}\cdot\frac{\overline{AC}\cdot\overline{AD}}{2}\cdot\frac{\overline{AB}\cdot\overline{AD}}{2}} = \frac{1}{6}\sqrt{8\cdot 12\cdot 16\cdot 24}cm^2 =$$

$$= \frac{1}{6}\cdot\sqrt{2^3\cdot 2^2\cdot 3\cdot 2^4\cdot 3\cdot 2^3}cm^2 = \frac{1}{6}\sqrt{2^{12}\cdot 3^2}cm^2 = \frac{1}{6}\cdot 2^6\cdot 3cm^2 = 2^5cm^2 = 32cm^2.$$

\# Kocka ivice a presječena je jednom ravni koja sadrži dijagonalu jedne strane kocke i središta dviju ivica suprotne strane. Izračunati površinu tog presjeka.

R.) Neka je presjek kocke $ABCDA_1B_1C_1D_1$ sa datom ravni jednakokraki trapez BC_1NM, gdje su M i N redom središta ivica A_1D_1 i A_1A. Osnovice trapeza su $\overline{BC_1} = a\sqrt{2}$ i $\overline{MN} = \frac{a\sqrt{2}}{2}$, a kraci $\overline{BM} = \overline{C_1N}$.

Imamo $\overline{BM}^2 = \overline{AB}^2 + \overline{AN}^2 = \frac{5a^2}{4}$ i visina trapeza je $h = \sqrt{\overline{BM}^2 - \overline{BP}^2} = \frac{3a}{2\sqrt{2}}$, jer je $\overline{BP} = \frac{1}{2}\left(\overline{BC_1} - \overline{MN}\right) = \frac{a\sqrt{2}}{4}$. Površina trapeza je $P = \frac{9a^2}{8}$.

Bočna strana pravilne trostrane piramide je nagnuta prema bazi piramide pod uglom od 60%. Težište baze je udaljeno od bočne strane $3cm$. Naći površinu i zapreminu piramide.

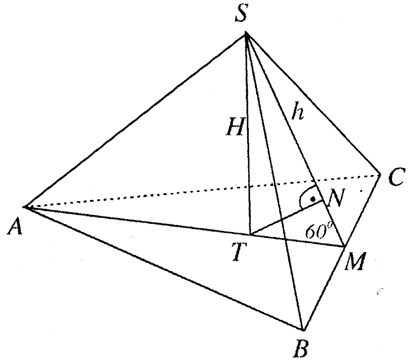

R: Baza date piramide je jednakostranični trougao ΔABC, dok omotač sačinjavaju tri podudarna jednakokraka trougla. Dato rastojanje baze od bočne strane je duž TN, gdje N leži na visini bočne strane. Uočimo da je pravougli trougao ΔMNT polovina jednakostraničnog trougla, pa je $\overline{MT} = 2\overline{MN}$.

Prema Pitagorinoj teoremi imamo

$$\overline{MT}^2 = \overline{MN}^2 + \overline{NT}^2 \Rightarrow \overline{MT}^2 = \frac{1}{4}\overline{MT}^2 + 3^2 \Rightarrow \frac{3}{4}\overline{MT}^2 = 9 \qquad \Rightarrow \overline{MT}^2 = 12 \Rightarrow \overline{MT} = 2\sqrt{3}.$$

Zbog toga je $\overline{AM} = 3\overline{MT} = 6\sqrt{3}$. AM je visina trougla ΔABC, dakle, vrijedi

$$\overline{AM} = \frac{\overline{AB}\sqrt{3}}{2} \Leftrightarrow 6\sqrt{3} = \frac{\overline{AB}\sqrt{3}}{2} \Leftrightarrow \overline{AB} = a = 12cm.$$

Dakle,

$$B = P_{\Delta ABC} = \frac{a^2\sqrt{3}}{4} = \frac{144\sqrt{3}}{4} = 36\sqrt{3}cm^2.$$

Uočimo da je i pravougli trougao ΔSMT polovina jednakostraničnog trougla i da je $\overline{SM} = 2\overline{MT}$. Primjenom Pitagorine teoreme na trougao ΔSMT imamo:

$$\left(2\overline{MT}\right)^2 - \overline{MT}^2 = \overline{ST}^2 = H^2 \Rightarrow H^2 = 3\overline{MT}^2 = 36 \Rightarrow H = 6cm$$

pa možemo izračunati zapreminu date piramide $V = \frac{1}{3}B \cdot H = \frac{1}{3} \cdot 36\sqrt{3} \cdot 6 = 72\sqrt{3}cm^3$.

Dalje, površina omotača piramide je

$$M = 3 \cdot P_{\Delta BCS} = 3 \cdot \frac{\overline{BC} \cdot \overline{SM}}{2} = 3 \cdot \frac{a \cdot 2\overline{MT}}{2} = 3a \cdot \overline{MT} = 3 \cdot 12 \cdot 2\sqrt{3},$$

$$M = 72\sqrt{3}cm^2.$$

Površina piramide je $P = B + M = 108\sqrt{3}cm^2$.

\# Baza (osnova) pravilne četverostrane prizme je kvadrat stranice a (cm). Ravan koja sadrži jednu ivicu baze i nagnuta je prema ravni baze pod uglom od 30°, dijeli zapreminu date prizme u razmjeri $2:3$. Kolika je visina prizme?

R:

Manji odsječak date prizme je trostrana prizma čija je visina i jedna ivica baze dužine a, a druga ivica baze, kateta trougla ΔABC je $\overline{AC} = x$. Trougao ΔABC je polovina jednakostraničnog trougla (jer je $\measuredangle ACB = 60^0$) pa je $\overline{AB} = a$ visina tog trougla a baza mu je $2x$. Zbog toga je:

$$a = \frac{2x\sqrt{3}}{2} = x\sqrt{3} \Rightarrow x = \frac{a}{\sqrt{3}}.$$

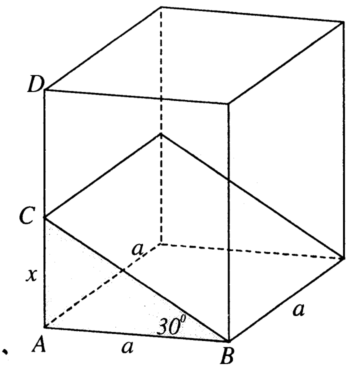

Zapremina ove trostrane prizme je: $V_1 = \frac{1}{2} a \cdot x \cdot a = \frac{a^2}{2} \cdot \frac{a}{\sqrt{3}} = \frac{a^3}{2\sqrt{3}}$. Zapremina date prizme je $V = a^2 H$, gdje je H visina čija se dužina traži. Prema uvjetu zadatka, zapremina trostrane prizme čini $\frac{2}{5}$ zapremine date prizme, tj.

$$V_1 = \frac{2}{5} V \Rightarrow \frac{a^3}{2\sqrt{3}} = \frac{2}{5} a^2 H \Rightarrow H = \frac{5a}{4\sqrt{3}} \cdot \frac{\sqrt{3}}{\sqrt{3}} = \frac{5a\sqrt{3}}{12} cm.$$